

Kulturmiljøplan for Hemsedal kommune

HØYRINGSUTKAST

01.03.2026

Kunnskapsgrunnlag ligg ved som separat dokument (vedlegg 1)

Føreord

Ein kulturmiljøplan er kommunen sin oversikt over verneverdige kulturminne og kulturmiljø i kommunen og inneheld ein plan for forvaltninga av desse. Kommunane definerer sjølve kva for kulturminne som er verneverdige og som skal inngå i kulturmiljøplanen. (jf. Riksantikvaren)

Dette er Hemsedal sin fyrste kulturmiljøplan. Det er behov for å utvikle meir kunnskap og byggje opp lokal kompetanse for kartlegging, registrering, ivaretaking og formidling av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Prosjekt og prosessar som er tekne med i handlingsdelen vil forankre tiltaka og lette arbeidet med finansiering og iverksetjing.

I Hemsedal har vi mange landskap med store kulturlandskapsfaglege verdiar som er viktige for både innbyggjarar og gjester i bygda. Planen legg vekt på å få fram kva rolle kulturminna og kulturmiljøa spelar for stadkjensla og forståinga av staden sin eigenart, og korleis dei inngår i utviklinga av lokalsamfunnet. Kulturmiljøplanen skal skildre det som både er meningsberande og unikt, og gje det eit «planspråk», slik at vi kjenner det att og evnar å ta vare på verdiane for framtida.

Kommunedelplanen for kulturmiljø (2026-2029) skal vere eit verktøy for forvaltning av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap som ikkje har formelt vern. Planen er eit politisk dokument, godkjent av kommunestyret og viser i kva retning Hemsedal skal gå fram mot 2030. Planen skal danne grunnlag for ivaretaking av kulturmiljø og landskap i andre planar og strategiar. Slik er den og ein arbeidsreiskap ved sakshandsaming og ei rettleiing for innbyggjarane og utbyggjarane.

Arbeidet med planen har vore grundig og inkluderande. Gjennom fem grendemøte, innbyggjarundersøkingar (sertifisering for berekraftig reiseliv), og ulike samarbeidsforum ha kommunen fått innspel frå innbyggjarar og fritidsinnbyggjarar. Planen omfattar eit utval av kulturminne og kulturmiljø som er viktige for bygda sin eigenart og reisemålet Hemsedal sitt særpreg. Faktorar som er med på å gjere grendene gode å bu i og gode å besøke. Kva vi vil sakne om det vart borte? Og kva viser vi fram når vi får besøk?

Det er behov for ei **medviten forvaltning av kulturmiljø** med gamle kulturminne og ny bruk. Som eitt av dei største reisemåla for fjell og ski, er det stort press på Hemsedal sine fellesgode. Utviklinga av heilårlege reiselivstilbod set ytterlegare press på areal og lokalsamfunn. Kulturmiljøplanen er eit verktøy for ei framtidsretta stadutvikling. Omsyn til kulturminne og kulturmiljø er viktig for stadkjensla både når det gjeld **bumiljø** og forvaltning av bygda sine **fellesgode**.

Planen skal bidra til ein **landskapsbruk** som sikrar at kunnskap og viktige kulturspor og det spesielle ved Hemsedal ikkje går tapt, men blir medvite teke med vidare inn i framtida.

Hemsedal, 1.mars 2026

Pål Rørby

ordførar

Lesarvegleiing

Dersom lesaren ynskjer å få ei rask oversikt, kan det vere greitt å lesa føreord, samandrag, innleiing og handlingsplan.

Dersom lesaren er mest interessert i å lesa dokumentet med skildringane av dei utvalde landskapa (vedlegg 1), vil det vere ein fordel å lesa om dei overordna landskapstrekka og verdiar som desse representerer i kap. 3. fyrst. Metode for kartlegging og vurderingar er omtala i kap.2.

Ikkje endeleg layout: Planutkastet som går til høyring har ikkje endeleg layout. Illustrasjonar og bilde kjem på plass etter innarbeiding av innspel frå høyringsrunden.

Denne planen er bygd opp på følgjande måte:

- **Kapittel 1** gir ein introduksjon til planen, med nasjonale mål, mål for kulturmiljøplanen for Hemsedal og døme på konkrete bruksområde.
- **Kapittel 2** gir ei innføring i kva den nye kulturmiljøpolitikken går ut på, og kva for globale trendar og lokale utfordringar som gjer det aktuelt for Hemsedal. Så følgjer grunngjeving for vektlegging av tema og for måten arbeidet er organisert på (metodisk tilnærming).
- **Kapittel 3** er ei innføring i overordna trekk ved kulturmiljø og kulturlandskap i Hemsedal. Det er ei oppsummering av kunnskapsgrunnlaget, og ei samanstilling av hovudfunn basert på kartlegging og innspel frå folkemøte og ulike ressursgruppe.
- **Kapittel 4** tek for seg koplingar mellom kulturmiljøplanen og kommuneplanen, og då særleg innspel til arealdelen.
- **Kapittel 5** presenterer moglege tiltak i handlingsplanen som tek vare på kulturminne og kulturmiljø, og som støttar opp om og styrkar landskapskarakter og stadkjensle til bygda. Oversikt og lenker til aktuelle støtteordningar.
- **Vedlegg 1** Kunnskapsgrunnlaget er presentert i eige dokument. Dei utvalde områda har kvalitetar som til saman representerer kjerneverdiane til kulturmiljøa i Hemsedal. Analysane skildrar representative landskapsområde, ei strekning langs ei viktig historisk ferdselsåre eller eit enkeltstående kulturminne.
- **Vedlegg 2** har ei liste med definisjonar av sentrale ord og uttrykk brukt i kulturmiljøplanen.
- **Vedlegg 3** omtalar kort sentrale lover som er viktige for å ta vare på kulturminne og kulturmiljø i kommunane.
- **Vedlegg 4** er si samling med døme på korleis ein kan formulere retningslinjer for verneverdige bygningar og kulturmiljø.
- **Vedlegg 5** har døme på anbefalte rutiner for plansaker og byggesaker
- **Vedlegg 6** har oversikt over sentrale aktørar innan kulturmiljøarbeidet og kva for roller og ansvar dei har.
- **Vedlegg 7** er døme på forventningar og overordna føringar for kulturmiljøpolitikken, slik dei er vedtekne av nasjonale styresmakter, Buskerud fylkeskommune og Hemsedal kommune gjennom kommuneplan og andre planverk.
- **Vedlegg 8** viser til anbefalt litteratur, og oversikt over kart og bilde i planen. *(Denne oversikta kjem med når layout for endeleg plan blir utarbeidd).*

Samandrag

Kulturmiljøplan - ein plan for kompetansebygging og forvaltning av kulturmiljø

Denne kommunedelplanen tek føre seg kulturminne og kulturmiljø frå tidlegare tider og fram til vår tid, med hovudvekt på kulturlandskap, kulturmiljø og faste kulturminne frå nyare tid. Mange kulturminne er registrerte, men det manglar framleis en del informasjon, noko som krev utfyllande registreringar. I arbeidet er det samla inn og systematisert kunnskap, gjort faglege vurderingar og desse er framstilt i tekst, bilde og på kart. Planen er eit politisk dokument og styringsverktøy, ein arbeidsreiskap for tilsette og ei rettleiing for eigarar og innbyggjarar. Den er ikkje juridisk bindande, slik kommuneplanen sin arealdel er, men er utarbeidd med brei medverknad i planprosessen og inviterer til deltaking i arbeidet vidare.

Forhold til andre planar

Kulturmiljøplanen byggjer godt opp under Regional plan for Buskerud, som er på høyring våren 2026. Planen skal vere retningsgivande for arealplanar, byggesaker, hensynssoner og kulturminneforvaltning. Kommunedelplanen er ei oppfølging av kommunal planstrategi 2023–2027 og er forankra i Kulturminnelova § 2 og Plan- og bygningslova §§ 1–1 og 3–1.

Kulturminne og kulturmiljø er ikkje-fornybar verdier. Planen vil styrke kunnskapen om desse verdiane og leggje til rette for ei meir berekraftig forvaltning, med vern gjennom bruk som eit grunnprinsipp. Kulturmiljøplanen byggjer opp under og forsterkar føringane i mellom anna sti- og løypeplanen/ FIFA-planen, landbruksplanen (under utarbeiding), beitebruksplanen og næringsplanen (under utarbeiding). Den pågåande prosessen med kommuneplanen sin arealdel er særleg viktig for koordinering av tiltak, spesielt for område som det er aktuelt å ta inn i arealdelen med hensynssoner og retningslinjer.

Mål med planen: Vern gjennom bruk, betre forvaltning og stadutvikling

Det er vedteke tre nasjonale mål for kulturmiljøpolitikken:

- 1) Alle skal ha mulegheit til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø.
- 2) Kulturmiljø skal bidra til berekraftig utvikling gjennom heilheitleg samfunnsplanlegging.
- 3) Eit mangfald av kulturmiljø skal takast vare på som grunnlag for kunnskap, oppleving og bruk.

Kulturverdier knytt til kunnskap, oppleving og bruk må vere med når ein diskuterer næringsutvikling, utbygging, ombygging, fortetting, klimatilpassing, bruk og gjenbruk: Kva vil vi ta med oss vidare inn i framtida, korleis kan dei som kjem etter oss ha dei same opplevingane som vi har og korleis kan kulturverdiane brukast på ein berekraftig måte?

Med denne planen viser Hemsedal kommune at ein er betre budd på utfordringane som kjem. Tre trender utfordrar Hemsedal til å jobbe bevisst med forvaltning av kulturminne og kulturmiljø:

- 1) Fleire aktive besøkande og fleire aktive innbyggjarar.
- 2) Færre som veks opp med nær kontakt med primærnæringer og naturbruk.
- 3) Våtare og meir ustabilt klima.

Kulturminne og kulturmiljø skal takast vare på og brukast aktivt i arbeidet med stadutvikling og forsterking av Hemsedal sitt særpreg og eigenart gjennom planen sine tre hovudmål:

- 1) Vern gjennom bruk,
- 2) Betre forvaltning og
- 3) verktøy for trivsel, stadutvikling og stadkjensle.

Planen skal vere eit verktøy for forvaltning av kulturminne og kulturmiljø som ikkje har formelt vern. Den legg vekt på å få fram korleis kulturminna og kulturmiljøa er viktige for stadkjensla og forståinga av staden sin eigenart og kva rolle desse kan spela i utviklinga av lokalsamfunnet. Planen synleggjer det som er meningsberande og unikt, og gir desse verdiane eit planspråk som gjer dei lettare å kjenne att og ta vare på vidare.

Dette er Hemsedal kommune sin fyrste kulturmiljøplan. Det er ein dynamisk plan som skal reviderast kvart fjerde år. Tiltaka i handlingsdelen for dei neste fire åra skal koplast til måla i planen. Handlingsdelen med ulike tiltak skal handsamast av kommunestyret ein gong i året, i samband med budsjettet. Tiltak som blir foreslått der, skal utvikle meir kunnskap og byggje opp lokal kompetanse for kartlegging, registrering, ivaretaking og formidling av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap.

Utarbeiding av kunnskapsgrunnlaget

Kunnskapsgrunnlaget er utarbeidd med innspel frå ulike prosjekt, planar og planprosessar, ei rekkje grendemøte, ei innbyggjarundersøking (knytt til berekraftig reisemål), eit kurs for vurdering av bygningar med kulturhistorisk verdi. Det er også gjennomført ein landskapsressursanalyse, der ein legg vekt på både **naturfagleg, kulturfaglege og brukaropplevde sider** ved landskapet. Det er ein samskapingsprosess der lokalsamfunn, innbyggjarar, fagfolk og planleggjarar samarbeider om å kartlegge og analysere kvalitetar i landskapet, bruksmønster og verdier. Drøftingane har skjedd i fleire arbeidsgruppe, ein større arbeidsverkstad og med eksterne fagfolk. Slik har utveljinga av viktige kulturmiljø og skildringane av område, ferdavegar og kulturminne, blitt til i eit samarbeid. Innsikt, kompetanse og kunnskap er dermed bygd opp lokalt, samstundes som tiltaka er godt forankra. Skildringar av utvalde område er presentert i eige dokument (vedlegg 1).

Vidare oppbygging og bruk av kunnskapsgrunnlaget

Det er behov for ei medviten forvaltning av kulturmiljøa i Hemsedal. Dei utvalde områda har kvalitetar som til saman representerer kjerneverdiane til kulturmiljøa i Hemsedal. Analysane skildrar representative landskapsområde, ei strekning langs ei viktig historisk ferdselsåre eller eit enkeltståande kulturminne. Andre stader i kommunen kan ha like store verdier og analysane har overføringsverdi og er meint å vere til hjelp for å skildre og verdsetje andre område med liknande kvalitetar.

- **Registrerte bygningar:** Kulturminnegruppa registrerer, i samråd med eigar, eldre bygningar med spesiell lokalhistorisk verdi. Ein startar med bygningar registrert i rapport frå 2020. Registreringane blir lagt inn i Kulturminnesøk ([Kulturminnesok.no](https://kulturminnesok.no)) og registrerte hus får ein eigen signatur her. Det er eit digitalt register som ligg under Riksantikvaren og er gratis og ope for alle å gå inn på. Utvalde bygningar frå denne fyrste kartlegginga kan, etter samråd med eigar, bli ført opp på kommunen si kulturminneliste.

- **Kulturminnelista:** Bygningar som er listeført, dvs. at dei er med på kulturminnelista som er vedteken av kommunestyret, får eigen signatur på kommunekartet. Desse bygningane har høgast prioritet om ein vil søke tilskot til ivaretaking eller formidling. Vern gjennom bruk er eit mål også for desse bygga, når bruken samstundes tek omsyn til og styrkar verneverdiane. Kulturminnelista blir vedteken av kommunestyret og kan utvidast etter kvart som ein har kartlagt fleire bygningar og anlegg.
- **Område med skildringar:** Fjellandbruket har område med kjerneverdiar knytt til jordbruksmiljø i dalbotnen, kring liagardar, heimstølar og langstølar, samt ressursutvinning i utmarka (jernvinne) og jakt og fangst i høgjellet (fangstanlegg). Ferdavegar: Kartlegging og vurdering av ulike strekningar av Kongevegen er starta opp. Andre ferdselsårer kjem etter kvart. Turistbygda Hemsdal: satsing på fritid og turisme har ført til store endringar i dei tre bygdesentrerna. Kulturmiljøplanen oppfordrar til drøfte nærmare kva for kulturspor ein ynskjer å ta med vidare inni framtida (tiltak i handlingsplanen). Alle utvalde kulturmiljø som er skildra i kulturmiljøplanen er teikna inn på ein digital kartkladd som ligg ope på kommunekart.no. Endelege grenser blir dregne på bakgrunn av tilbakemeldingar etter høyringsrunden.
- **Kulturmiljøkartet:** Temakartet som viser kulturminna, kulturmiljøa og kulturlandskapa som er foreslått, blir ikkje juridisk verna i den vedtekne kulturmiljøplanen. Men, ei slik temakartlegging kan gjere det lettare å ta omsyn til særtrekk og søke støtte til ivaretaking. Dette gjeld både for føreslegne landskapsområde, ferdavegar med ulike strekningar, spesielle kulturminne og kulturmiljø knytt til reiselivet. Det er mogleg områdeskildringane kan bli presenterte på faktaark, som kan følgje kommunekartet. Slik faktaark kan då også leggjast ved søknadar. Det same gjeld for utvalde delar av Kongevegen og andre ferdavegar og kulturminne. (Eige tiltak i handlingsdelen)
- **Arealplankartet:** Dersom utvalde kulturområde, strekningar eller kulturmiljø treng ivaretaking utover det dei generelle føringane kvar arealklasse i arealplanen gir, kan dei få eigne hensynssoner med retningslinjer i kommuneplanen sin arealdel. Hensynssoner er juridisk bindande. Kulturmiljø-planen er slik ein del av kunnskapsgrunnlaget for arealplanarbeidet. Planen foreslår bl.a. at dei mest intakte og verdifulle strekningane av Kongevegen får hensynssoner i arealdelen (jf. skriv frå fylkeskommunen). Det gjeld og for landskapsvernområde (Hydalen) og kulturlandskap av nasjonal verdi (Joleimsmyrene). Enkelte stølsområde bør truleg også løftast opp her, sidan stølsdrift som levande kulturarv er komen inn på UNESCO si verdsarvliste.

Tiltak i handlingsplanen

Handlingsplanen er ei oversikt over prioriterte tiltak med forslag til gjennomføringsplan. Tiltaka byggjer på mål og strategiar i kulturmiljøplanen. Endeleg prioritering og gjennomføring av tiltak vert ein del av kommunen sitt årlege arbeid med økonomi og handlingsplan for kommunen. Ein kan setje opp tiltak her, sjølv om ein ikkje har finansieringa klar. Tiltak i kulturmiljøplanen sitt handlingsprogram viser at dei er forankra, noko som nettopp kan bidra til å løyse ut støtte frå andre (delfinansiering).

Vedlegg 2-7 omhandlar definisjonar av begrep, forhold til lover og reglar, forslag til formulering av retningslinjer og bestemmelsar, saksbehandlingsrutiner, roller og ansvar, og overordna føringar i nasjonale, fylkeskommunale og kommunale planverk.

Innhald

Føreord.....	2
Lesarvegleiing.....	3
Samandrag	4
Kapittel 1 Innleiing.....	9
1.1 Plan for å ta vare på kulturmiljøa våre	9
1.2 Mål for Hemsedal: Utvikling av stadkjensla og vern gjennom bruk	10
1.3 Døme på konkrete bruksområde.....	11
Kapittel 2 Utarbeiding og bruk av kulturmiljøplanen	12
2.1 Globale trendar: Meir fritidsbruk, mindre naturbruk og klimaendringar	12
2.2 Strategi for forvaltning av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap	13
2.3 Besøksforvaltning i sårbare kulturmiljø og kulturlandskap	14
2.4 Lokale utfordringar kring framtidig bruk og vern	14
___ Endringar i landbruket og nye måtar å bruke kulturlandskapet på	14
___ Endringar i reiselivet og nye måtar å oppleve natur- og kulturlandskapet på	15
___ Klimaendringa og klimatilpassing.....	16
2.6 Organisering av arbeidet og medverknad i planprosessen.....	16
Kap. 3 Overordna trekk ved kulturmiljø og landskap i Hemsedal.....	19
3.1 Stadkjensla	19
3.2 Busetnad og byggjeskikk i Hemsedal	20
3.3 Fjellandbruket sitt kulturlandskap	22
___ Kulturlandskapstypar i fjellbygda Hemsdal.....	23
3.4 Fjellovergangane – Ferdavegar knytt til dei store ferdselsårene.....	25
3.5 Reiselivslandskapet.....	27
3.6 Tre bygdesentrum: Tuv, Trøym og Ulsåk	28
3.7 Sagn og historie som fargar kulturminne og kulturmiljø:	29
3.8 Andre registrerte kulturminne frå lokalhistorielaget eller Kulturminnsøk	29
Kapittel 4 Koplingar mellom kulturmiljøplanen og kommuneplanen	30
4.1 Forslag til hensynssoner i arealdelen av kommuneplanen	30
4.2 Forslag til bestemmelsar og retningslinjer i arealdelen av kommuneplanen.....	30
___ Eldre tids kulturminne	30
4.4 Kulturminnelista	31
4.5 Kart - Temakart med alle kulturminne, kulturmiljø og landskap	32

Kapittel 5 Handlingsplan	33
5.1 Tiltak i handlingsplanen.....	33
5.2 Oppfølging av handlingsplanen – hovudelement	35
5.3 Økonomiske støtteordningar	35
Vedlegg 1 Kunnskapsgrunnlag, sjå eige dokument.	37
Vedlegg 2: Begrep - definisjonar	37
Vedlegg 3 Lovverk med bestemmelsar og retningliner.....	39
___ Plan- og bygningslova	39
___ Kulturminnelova	39
___ Naturmangfaldlova.....	40
Vedlegg 4 Retningsliner for sakshandsaming	41
Vedlegg 5 Sakshandsamingsrutinar	42
Vedlegg 6 Aktørar, roller og ansvar i kulturminnearbeidet.....	43
Vedlegg 7 Overordna føringar	44
7. 1 Internasjonale føringar	44
7.2 Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging.....	44
7.3 Regionale føringar – kulturarven som ressurs	45
___ Klimaplan Hallingdal 2024-2028, sikkerheit og beredskap	46
7.4 Kommunale føringar i Hemsedal kommune sin samfunnsplan med arealdelen og ulike temaplanar.....	46
___ Kommuneplanens samfunnsdel	46
___ Plan for Friluftsliv, Idrett og Fysisk aktivitet.....	47
___ Beitebruksplan.....	47
___ Naturmangfaldsplanen.....	48
___ Arealdelen av kommuneplanen.....	48
___ Andre planar som er under utarbeiding	49
Vedlegg 8 Litteratur, illustrasjonar, kart og bilde i planen	49

Kapittel 1 Innleiing

1.1 Plan for å ta vare på kulturmiljøa våre

En kulturmiljøpolitikk som inviterer til engasjement og medskaping.

Kulturminnelova slår fast at alle kommunar skal ha ei kulturmiljøplan som legg vekt på heilskapen. Men kvifor og korleis vernar vi om viktige kulturmiljø og kulturminne? Kulturmiljøa er fulle av spor frå ulike delar av vår historie. Slike spor kan være reiskapar og bergkunst, bygningar og anlegg, kulturmiljø og landskapstrekk. I tillegg er tru, segner og tradisjonar ofte knytt til landskapet. Dette er døme på typar av felles gode og viktige samfunnsressursar som kan bidra til både miljømessig, sosial og økonomisk berekraft.

Tre nasjonale mål for kulturmiljøpolitikken som inviterer til engasjement og medskaping er utdjupa i Riksantikvaren sin vegleiar frå 2025:

- Alle skal ha høve til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø.
- Kulturmiljøa skal bidra til berekraftig utvikling gjennom heilskapleg samfunnsplanlegging.
- Eit mangfald av kulturmiljø skal takast vare på som grunnlag for kunnskap, oppleving og bruk.

Å ta vare på kulturminne, kulturmiljø og landskap er ein føresetnad for at vi i framtida kan oppleve historia til eit område, kjenne på stadkjensla, sjå tidsdjubda, forstå kva som gir eit område identitet og særpreg. Her i Hemsedal er kulturlandskapa prega av **fjellandbruket** sine tradisjonelle driftsmetodar for hausting og dyrking, av **ferdselen over fjellet**, som ein viktig fjellovergang mellom aust- og vestlandet, og i den seinare tid: **ferdselen til fjells**.

Kva er det som gjer Hemsedal til Hemsedal? Kva gjev oss stadkjensle? Kva er typisk, kva er spesielt? Kva er vanleg i Hemsedal, men sjeldan andre stader? Hemsedal er framleis ei fjellbygd med sterkt landbrukspreg, men mykje har endra seg dei siste ti-åra. Både dei som kjem på besøk og dei som bur her er aktive ute i skog og fjell heile året. Denne kulturmiljøplanen tek for seg korleis ein kan verne om verdiane som del av den kommunale samfunnsplanlegginga.

Kunnskapsgrunnlaget byggjer på ei landskapsressursanalyse som er utarbeidd gjennom deltakande kartlegging. For, handlingsrommet for å ta vare på kulturmiljøa våre, formidle og legge til rette, er mykje større om vi jobbar i lag, på tvers av grenser og forvaltningsområde. Det gode samarbeidet med historielaget, ulike grendelag, frivilligsentralen og turistkontoret viser korleis vi saman kan byggje opp kompetanse på registrering, arkivering og kulturforvaltning lokalt. Og at vi er mange som har glede av å oppleve og ta vare på desse kulturverdiane, og ser dei som ressursar for den vidare utviklinga av Hemsedal.

Alle verneverdige og viktige kulturmiljø er ikkje med i denne planen. Mange objekt og miljø er framleis ikkje registrert eller verdivurdert. Planen må difor sjåast som **byrjinga på ein prosess** der vi startar eit langsiktig, strategisk arbeid med utfylling av manglar og påfyll og vedlikehald av kunnskap. Planen legg opp til systematisk oppbygging av kunnskap om kulturminne og kulturmiljø, med revisjonar som inneber oppdaterte og forbetra strategiar for bruk og vern, formidling og forvaltning.

1.2 Mål for Hemsedal: Utvikling av stadkjensla og vern gjennom bruk

Hovudmål med planen er at kulturspor og levande kulturmiljø skal takast vare på og brukast aktivt i arbeidet med stadutvikling og forsterking av Hemsedal sitt særpreg og identitet.

Eit mangfald av kulturmiljø skal takast vare på som grunnlag for kunnskap, oppleving og bruk. Dette ynskjer Hemsedal kommune å oppnå gjennom følgjande innsatsområde:

1. **Vern gjennom bruk:** Omfattar innsats som bidreg til å ta vare på kulturmiljø, slik som skjøtsel, sikring, istandsetjing og restaurering, og tiltak som fremjar bruk av kulturmiljø. Det er eit mål å få til eit tett samarbeid med eigarar og organisasjonar som jobbar aktivt med vern og formidling, slik at ein kan sikre verdifulle kulturminne, kulturmiljø og landskap for framtida. Det kan inkludere både vidare bruk, ny eller endra bruk og ombruk
2. **Kunnskap og kompetanse:** Omfattar innsats som kartlegging av kulturminne og kulturmiljø som kjem på kommunen si kulturminneliste, eller rådgjeving om bruk som bygger opp under kulturmiljøet, og som inkluderer det i reiselivet og anna næringsaktivitet på ein respektfull måte. Det kan og vere kunnskapsutvikling og forskning. Betre forvaltning av kulturminna og kulturmiljøa i kommunen. Planen skal, saman med temakartet, bidra til raskare sakshandsaming i dei ulike etatane. Den skal gi ei oversikt over kulturminne og kulturmiljø i kommunen, og peike på kva som manglar for å få eit heilskapleg bilde av no-situasjonen. Det skal bli enklare å byggje vidare på kunnskapsgrunnlaget ein har i dag.

Kommunen skal setje i gang arbeid med å lage retningslinjer for istandsetjing, ombygging, nybygging og slik gjere det enklare å ta vare på kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Kommunen skal styrke kompetanse på korleis ein kan førebyggje og ta vare på kulturminne og kulturmiljø ved klimaendringar. Metodar for restaurering, ombygging og sikring av verdifulle bygningar skal inkludere gode materialval og løysingar som bidreg til å redusere klimagassutslepp. Kommunen skal bidra med rådgjeving og informasjon om økonomiske tilskotsordningar som støttar opp om desse måla. Kulturminnelista blir vedteken av kommunestyret (kartleggingsarbeid igangsett hausten 2025).

3. **Oppleving og engasjement:** Omfattar innsats som tilrettelegging, formidling, stadutvikling, reiseliv og anna næringsutvikling. Det kan òg vere aktivitetar som legg til rette for inkludering og deltaking frå frivillige, eigarar og enkeltpersonar. Stadutvikling der gode og attraktive nærområde og bumiljø styrkar lokal identitet og stadkjensle. Auka tilflytting og besøksstraumar med stadig fleire nye og aktive brukarar heile året, betyr at besøksforvaltning blir viktig for stadkjensla i alle grendene, både som ei samarbeidsplattform og som eit verktøy for auka trivsel, bulyst og brei verdiskaping. Stadkjensla ein ynskjer å styrke, skal skape gode møteplassar og bidra til å byggje ei felles forståing av kva det gamle Hemsedal og det nye Hemsedal kan utvikle seg til i framtida.

Aktiv tilrettelegging av kulturminne og kulturmiljø skal vurderast særskilt for å styrka stadkjensla i tettstadane Ulså, Trøym og Tuv og grendene imellom. Grendene opp mot fjellet frå Lio, Grøndalen og Lykkja skal likeeins velje ut tiltak som styrkar deira særpreg, i grendene og i stølsområda. Dette er sett opp som tiltak i handlingsplanen, og kan med fordel koordinerast med eller inngå i andre satsingar og prosjekt som gjeld stadutvikling.

1.3 Døme på konkrete bruksområde

I den kommunale arealplanlegginga skal ein ta stilling til kva for verdiar vi som samfunn skal ta med oss inn i framtida. Kva vi skal byggje og kor vi skal leggje til rette for bruk, og kva for område vi skal ta vare på og verne på ulike måtar. Den overordna bruken av kulturlandskapet, kulturmiljøa og dei enkelte kulturminna er mykje styrt gjennom plan og bygningslova, som t.d. ressursutnytting for jord- og skogbruk, til bygg og anlegg eller som opplevingsområde for sport, fritid og rekreasjon.

Kommunedelplanen kan vere ei konkretisering av arealbruk eller fokusområde frå kommuneplanens samfunnsdel. Den kan også føreslå ny arealbruk eller nye målsetningar. Desse må då innarbeidast i kommuneplanen og i handlingsprogrammet. At eit kulturminne eller kulturmiljø er omtala i planen inneber ikkje i seg sjølv at det har noko form for lovfesta vern. Om ein ønskjer å sikre område eller objekt juridisk, må dei takast inn i kommuneplanen sin arealdel. Regulering av utvalde kulturminne til omsynssoner i kommuneplan, kommunedelplan eller områdeplan med tilhøyrande føresegner og retningslinjer, jf. plan- og bygningslova, gjev rammer for korleis dei skal forvaltast. Bygningar og kulturmiljø som kjem på kulturminnelista kan få ein slik status med føresegner i arealplanen, og retningslinjer i kommunedelplanen. Det same gjeld t.d. intakte og verdifulle strekningar av kongevegen og andre ferdavegar som ein vil ta spesielt vare på.

Areal- og byggesaksbehandling der planen kan nyttast:

- som grunnlag for prioritering og retningslinjer i byggesaker
- som støtte i utvikling av tettstader
- som fagleg grunngeving for omsynssone i juridisk bindande arealplanar (kommuneplanens arealdel, kommunedelplanar eller reguleringsplanar)
- som grunnlag for krav om konsekvensutgreiing (KU), til dømes i kommuneplanen
- for å gje kunnskap om kulturminne i utbyggingsprosessar

Andre kommunale sektorar der planen kan nyttast (til dømes folkehelse, oppvekst og utdanning, kultur og næringsutvikling, besøksforvaltning):

- bruk av kulturminne og lokalhistorie i undervisning
- kulturminne som grunnlag for gode opplevingar, identitet, trivsel og samhald
- tilrettelegging av turløyper, besøksforvaltning og toleevne for bruk av kulturminne og -miljø
- engasjement i lokalsamfunnet (lag og foreiningar, velforeiningar, aktive eigarar m.m.)
- grunnlag for lokalt næringsliv, til dømes reiseliv
- besøksattraktivitet, merkevarebygging og rammer for aktivitetar (kulturarrangement, tiltak for spesielle grupper som eldre, reiselivsattraksjonar m.m.)
- styrkt lokalt medvit om og interesse for kulturminne

Tilskots- og økonomiforvaltning der planen kan nyttast:

- for prioritering ved tildeling av midlar til kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap
- som grunnlag for skattelette (til dømes redusert eigedomsskatt)
- ved prioritering av SMIL-midlar, søknader til kulturminnefond m.m.
- for føreseieleg planlegging i samband med kommunal økonomiplan

Kommunal eigedomsforvaltning:

- prioritering av midlar til forvaltning av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap som kommunen eig eller har vedlikehaldsansvar for

Kapittel 2 Utarbeiding og bruk av kulturmiljøplanen

I 2020 lanserte Stortingsmelding nr 16 «Nye mål i den nasjonale kulturmiljøpolitikken». No pratar ein ikkje lenger om kulturminne og kulturvern, men om kulturmiljø og kulturmiljøpolitikk. Det er eit samleomgrep for kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Omgrepet understrekar verdien av heilskap og samanheng, og tilknytninga til den øvrige klima- og miljøpolitikken blir tydelegare. Engasjement, berekraft og mangfald var undertittel på meldinga. Involvering av dei som tek vare på kulturminna, nemleg eigarane, får stor merksemd. Det same gjeld gjenbruk og istandsetting av kulturminne og kulturmiljø. Det er samfunnsnyttig av omsyn til klima, ressursbruk og økonomi.

Arbeidet med planen har ført til eit stort engasjement. Det har vore mange aktive ressursgrupper og ressurspersonar i sving, både lokalt og regionalt. Kommunen har fått brei støtte frå Riksantikvaren til arbeidet, og veldig god og inspirerende fagleg støtte frå fylkeskommunen. Mange gode prosessar er på gang. Det har skapt motivasjon og pågangsmot både i kommuneadministrasjonen, historielaget, grendelaga og grunneigarlag, sankarlag og turisttrafikklag, og frå enkeltpersonar som eig gamle hus eller brenn for ulike tema innan kulturmiljøet. Mange er engasjerte og vil gjerne ha med fleire team og område.

2.1 Globale trendar: Meir fritidsbruk, mindre naturbruk og klimaendringar

Tre trendar utfordrar Hemsedal til å jobbe bevisst med forvaltning av kulturminne/kulturmiljø: 1) Fleire aktive besøkande og fleire aktive innbyggjarar, 2) Færre som veks opp i nær kontakt med primærnæringar (naturbruk) og 3) Våtare og meir ustabil klima.

Riksantikvaren sine [bevaringsstrategiar for kulturmiljø i landbruket](#) og for [bygder og byar](#) understøttar at det er viktig å ta tak i desse trendane. Det gjeld bygningar i jordbruket, jordbrukslandskapet, i skog og i reindriftsområde. Prioriterte område er den førindustrielle garden sine bygning, einheitslåven (ofte raude låvar) og stølshus. Arkeologiske kulturminne, bygningsmiljø med særpreg, fellesskapet sine bygningar og uterom der vi møtest er og viktig. Kulturmiljø knytt til der vi bur, handlar om bustadhistoria og korleis folk har levd gjennom alle tider. Bustader utgjer ein vesentleg del av kulturhistoria og karakteren til bygder og byar. I mange fjellkommunar har fritidsbustadane bidrege til stor lokal verdiskaping, men ikkje utan skjulte kostnader.

Fritidsbruken og opplevingsindustrien pregar stadig meir av kulturen og kulturlandskapet - og landbruket sitt kulturlandskap. Viktige og sårbare natur- og kulturområde skal takast vare på for framtida. Difor må lokalsamfunnet vere sterkt involvert i planar og prosessar. Når besøksforvaltninga blir integrert i plansystemet, kan fellesgode forvalta med utgangspunkt i lokalsamfunnet sine kunnskap og prioriteringar. (TØI) Plan- og bygningslova har lovfesta brukarmedverknad. Den er på mange måtar den viktigaste lova både for kulturmiljøet og for tilrettelegging for kunnskap, oppleving og bruk. Men urbaniseringa fører til at stadig færre kjenner godt til primærnæringane. Hemsedal kommune har fleire gode samarbeidsforum der ulike aktørar og brukarinteresser møtest og løysar flokar. Kunnskapsgrunnlaget og handlingsplanen foreslår mange tiltak for vidare samarbeid mellom dei ulike aktørane.

Arealforvaltning: Nedbygging og omdisponering av areal til utbyggingsformål finn stad over heile landet, også i Hemsedal. Kulturmiljøplanen skal framheve kvalitetane i ulike kulturmiljø, og bidra til auka bevisstheit om konsekvensane av ny og endra arealbruk. Her er fjellandbruket sitt

kulturlandskap viktig, for matproduksjon og for biologisk mangfald. Plassering av hytter og reiselivsbygg i og nær stølsområde får følger for beitebruken. Ombygging av bygdesenter til turistsenter påvirker møteplassane, fellesskapet sine bygningar og uterom. Kulturminne og kulturmiljø er krydderet i dette landskapet, det er med på å gi Hemsdal identitet og særpreg. Det pregar landskapskarakteren og skapar stadkjensle.

Klimaendringar: Kulturminne frå både eldre og nyare tid står no i fare for å gå tapt, avdi klima og miljø endrar seg raskt og av og til dramatisk. Fuktigare klima og ustabile vintrar gjer at gamle lafta hus treng takrenner, eller dei rotnar fordi tradisjonell drenering ikkje lenger er bra nok. Ras og flaum set kulturminne og kulturmiljø i fare for å bli øydelagde eller borte. Riksantikvaren sin [Klimastrategi for kulturmiljøforvaltinga](#) har tre overordna mål; berekraftig arealforvaltning særleg knytt til by og tettstadar, sirkulærøkonomi knytt til rehabilitering og bruk av eksisterande bygningsmasse og energieffektivisering som sikrar kulturhistorisk verdi. Korleis skal vi tenkje klimatilpassing i forhold til våre kulturminne og kulturmiljø? Kan vi behalde og bruke eksisterande bygg på nye måtar? Dette er ikkje minst viktig i tettstadane våre.

2.2 Strategi for forvaltning av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap

Planen er formelt sett ein kommunedelplan som skal handsamast av formannskapet og kommunestyret. Han skal vere eit politisk dokument, ein arbeidsreiskap for tilsette og ei rettleiing for innbyggjarane ([KS](#)). **Dette er ein kommunedelplan som inviterer til medverknad i planprosessen og deltaking i arbeidet vidare.** I arbeidet er det samla inn og systematisert kunnskap, gjort faglege vurderingar og desse er framstilt i tekst, bilde og på kart. Handlingsprogrammet for dei neste fire åra er kopla til måla, strategiane og prioriteringane i planen.

Planen tek føre seg kulturminne og kulturmiljø frå tidlegare tider og fram til vår tid, med hovudvekt på kulturlandskap, kulturmiljø og faste kulturminne frå nyare tid. Mange kulturminne er registrerte, men det manglar fortsatt en del informasjon, noko som krev utfyllande registreringar. Handlingsdelen foreslår tiltak for å utvikle meir kunnskap og byggje opp lokal kompetanse for kartlegging, registrering, ivaretaking og formidling av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Det digitale kulturmiljøkartet som er under utvikling, er difor også sett opp på tiltakslista. Det same gjeld pågåande registrering og verdivurdering av gamle bygningar. Registreringa vil skje i samråd med eigar. Utvalde bygningar frå denne kartlegginga kan, dersom eigar ynskjer det, bli ført opp på kommunen si kulturminneliste. Den vedtekne kulturminnelista kan utvidast etter kvart som ein har kartlagt fleire bygg og anlegg.

Planen skal vere eit verktøy for forvaltning av kulturminne og kulturmiljø som ikkje har formelt vern. Den legg vekt på å få fram korleis kulturminna og kulturmiljøa er viktige for stadkjensla og forståinga av staden sin eigenart og kva rolle desse kan spela i utviklinga av lokalsamfunnet. Kulturmiljøplanen skal skildre noko av det som både er meiningsberande og unikt, og gje det eit «planspråk», slik at vi kjenner det att og evnar å ta vare på det for framtida.

Planen skal leggjast ut på kommunen si nettside med lenkjer til kartverk og relevante register som Kulturminnesøk og SEFRAX. Kulturmiljøkartet er under utvikling og ligg no ope på kommunekart.com som «Kladd kulturmiljøplan Hemsdal». Områdegrensene som er teikna inn

der, er berre omtrentlege. Administrasjonen ventar med å teikne/innpasse grensene nøyaktig inn til ein får innspela frå høyringa.

Kartet følgjer planen og ligg som eit digitalt kartlag i kommuneplankartet. Kartet er under utvikling. Enkeltståande kulturminne registrert i Askeladden kan lett koplast til og blir oppdatert der. Kulturminne i Askeladden blir ikkje lagt inn på temakartet. Unntak er forekomster som har meir lokal verdi og treng meir utførleg omtale.

2.3 Besøksforvaltning i sårbare kulturmiljø og kulturlandskap

Berekraftig bruk av sårbare område: Kulturminne og kulturmiljø er ein ikkje-fornybar ressurs. Planen vil styrke kunnskapen om desse verdiane og leggje til rette for ei meir berekraftig forvaltning, med vern gjennom bruk som eit grunnprinsipp. Det er behov for ei medviten forvaltning av kulturmiljø med gamle kulturminne og ein fritidskultur som tek stadig meir plass, både når det gjeld bygningar og store og små anlegg, men også bruk. Ferdselen påverkar trivsel og beitemønster for både ville og tamme dyr. Gamle kulturmarker og beitelandskap blir oppfatta som felles gode, felles opplevingsområde. Beitebruken, og stadig oftare - den manglande beitebruken, påverkar kulturlandskapet og brukarane både direkte og indirekte. Ikkje minst i stølsområda våre.

Ikkje alle kulturminne og kulturmiljø toler besøk. Nokon er så sårbare at dei ikkje eingong bør inn i denne planen, fordi det vil føre til for mykje merksemd. Kommunen har vald å ikkje ta med sårbare lokalitetar som er godt dokumentert i ulike registrert og kartdatabasar, der forvaltninga har oversikt. Slik er det også for naturverdiar som f. eks. rovfugltreir. Forvaltninga veit om dei, dei er freda eller har andre former for vern, men dei ligg ikkje på opne kartløyningar.

Kommunen må formidle om kulturmiljøa, forvalte kulturverdiane og styre ny bruk og nye besøksstraumar på andre måtar enn før. Dette må ein gjere i lag med grunneigarane og dei som brukar ulike natur- og kulturområde, anten dei har reist kort eller langt. Og dei som marknadsfører bruken av områda må samarbeide om dette. Det krev nye former for samarbeid og samhandling og inngår i det ein kallar berekraftig besøksforvaltning. Dersom ein ynskjer å ta vare på særprega kulturminne og kulturmiljø anten dei er typiske (vanlege) eller sjeldan å sjå i Hemsedal, må ein «samarbeide på tvers» for å få det til. Handlingsplanen har fleire slike tiltak som inneber formidling, styring av ferdsel og ivaretaking av gode møteplassar - og skaping av nye - som toler besøk.

Besøksforvaltning: Kulturmiljøplanen skal bidra til at innbyggjarane er med og styrer både reisemålsutviklinga og stadutviklinga av omsyn til *gode bumiljø* og *landskapsbruk*. Arbeidet med den aktive planen skal bidra til at kunnskap og viktige kulturspor og eigenart ikkje går tapt, men blir medvite teke med vidare inn i framtida.

2.4 Lokale utfordringar kring framtidig bruk og vern

Endringar i landbruket og nye måtar å bruke kulturlandskapet på

Nedbygging av areal, tap av gode nærbeiter, oppstykking av beiteområde, avskjering av trekkveggar eller reksler /kyrtråkk (kva heiter det her?) er ting som gjer det tungvindt å drive landbruk, og endringane påverkar slik kulturen og kulturlandskapet.

Like viktig er uvetug bruk og manglande forståing som fører til slitasje mellom brukargrupper med ulike grunnverdiar. I 2025 har besøksforvaltningsrådet lagt særleg vekt på å jobbe med ferdsel i utmark, allemannsplikta og laushund som besøksforvaltningstiltak i kulturlandskapet. Eit anna tema har vore lysforureining, frå hytter, skianlegg og bustadområde.

Dette er endringar som påverkar måten vi opplever det tradisjonelle kulturlandskapet på. Folk som føler at kjerneverdiane ikkje blir sett, eller av uforstand slite ned eller kanskje til og med blir herja med utan medkjensle, kjenner på tap. Friluftsliv og fjellsport er i ferd med endre bruken av og synet på verdiane i det tradisjonelle kulturlandskapet. Beitebrukarane meiner den moderne forståinga av allemannsretten kan øydeleggje beitenæringa. Mindre beitedyr og varmare klima aukar attgroinga i bygda og på fjellet. Fritidsbruken pregar områda meir enn beitebruken. Men beiteressursane er viktige for matsikkerheit og beredskap. Kulturmiljøplanen må difor sjåast i samband med andre planar som tek for seg landbruk, klima, beredskap og besøksnæringane.

Endringar i reiselivet og nye måtar å oppleve natur- og kulturlandskapet på

Det er viktig å ta vare på gleden over å få besøk, få gjester på besøk, møte nye folk, kjenne på stoltheita over å vere vertskap og ta imot folk på ein ordentleg måte. Ivaretaking av folk, gjennom å forstå og legge opp til å skape gode besøksreiser (kundereiser), gir trivelegare gjester og mindre slitasje. Det som bygger eit solid fundament for den sosiale toleevna til eit lokalsamfunn. Dersom for mange kjem på besøk på ein gong, - over for lang tid, slit det på dei som frivillig eller ufrivillig er blitt vertskap, og på natur og kultur.

Rett gjest på rett stad til rett tid er for mange målet på berekraftig reiselivsutvikling. Ikkje alle gjestegrupper går godt i hop, korkje seg imellom eller med lokalbefolkninga. Kven skal definere kva som er rett?

Reiselivet brukar fellesgoda for å skape destinasjonar, det er næringsliv som også må gå med overskot, skal det bli gode arbeidsplassar. Reisemålsutvikling er difor like mykje stadutvikling som destinasjonsutvikling. Dette er for viktig til å overlate til opplevingsindustrien åleine, det høyrer heime i samfunnsplanlegginga.

Kommunen har forankra besøksforvaltninga som del av samfunnsplanen. Og i FIFA-planen, kommunedelplan for Friluftsliv, Idrett og Fysisk Aktivitet, der sti- og løypeplanen også inngår, er ein proaktiv besøksstrategi ein av tre satsingsområde. Satsinga byggjer på erfaringar frå Nordland fylkeskommune, og har resultert i eit eige prosjekt på besøksforvaltning som knytter lokal verdiskaping saman med berekraftig utvikling for natur, kultur og lokalsamfunn. (Jf. Nasjonale føringar og forventningar over). Hemsedal kommune har også tilsett ein besøksforvaltar i halv stilling der samordninga av dei ulike planane som er under utarbeiding er ein viktig del av arbeidet.

Hemsedal kommune er sertifisert som berekraftig reisemål og resertifiseringa går føre seg 2025, parallelt med utarbeidinga av kulturmiljøplanen. Besøksforvaltning er slik å sjå som ein måte å arbeide på som tek vare på kulturminna og kulturmiljøa der ein satsar på opplevingsnæringane.

Hemsedal kommune jobbar fram ny næringsplan samstundes med kulturmiljøplanen. Kulturmiljøplanen er ein kommunedelplan som høyrer inn under samfunnsplanen, der medverknad er lovfesta. Planen skal jobbast fram gjennom samskaping og samarbeid med representantar for lokalsamfunna og brukarane av natur- og kulturlandskapet.

Klimaendringa og klimatilpassing

Klimaendringane med høgare middeltemperatur, og meir ustabilt og tøffare ver, fører til stadig større og bråare endringar av kulturlandskapet. Mildare klima og fråver av kultivering er nok det som endrar kulturmiljøet mest. Attgroing av busk og kratt, og framvekst av skog opp til 1200 moh breier om seg. Gamle stølsområde ligg der det er gode beite. Frodige område gror fort att. Aktiv drift med beitedyr er det beste middelet mot attgroing.

Snøskred, ras, usikker is på fjellvatn og flaum utfordrar samferdsel, matsikkerheit, beredskap og medfører store kostnader ved førebygging/sikring eller reparasjon. For hjortedyra kan nedising av vinterbeita bli svært alvorleg, særleg gjeld dette villrein og tamrein. Tamreindrifta må gjere tilpassingar, flyttetider og flytteleier kan ikkje brukast som før. Reinane finne ikkje alltid nok vinterfôr i fjellet, dei må fôrast i fjellet. Bruer og gamle ferdavegar med oppmura turrmur og drenering som ikkje lenger strekk til, pga. manglande vedlikehald, ny og tyngre bruk og meir ekstremvêr er døme på gamla infrastruktur som treng meir merksemd. Både sjølve kulturminnet og bruken av områda rundt treng meir aktiv og heilskapleg forvaltning.

Breiar og snøfonner smeltar ned, og fram kjem tusen år gamle kulturminne. Vi har endå lite kunnskap, men meir enn nok til å forstå at vi må endre våre måte å bruke og forbruke ressursane på. Vår manglande evne til å handle raskt, utfordrar forvaltninga av viktige kulturminne og kulturmiljø. Kulturmiljøplanen skal hjelpe oss å ta meir tak, der det trengst.

2.6 Organisering av arbeidet og medverknad i planprosessen

Planprogrammet vart først vedteke av Kommunestyret som K-sak 39/19, og vart justert av Formannskapet i F-sak 10/2025. Formannskapet var styringsgruppe og gjorde nødvendige prosessvedtak, fram til eigengodkjenning i kommunestyret. Ansvar for sjølve planarbeidet låg til kultursjef. For å sikre fagleg tyngde og naudsynt prosjektleiing tilsette kommunen Hanne Lykkja. Det har vore stor grad av eigeninnsats, og stor grad av medverknad. Riksantikvaren og Buskerud Fylkeskommune har bidrege med finansiering.

Ressursgografisk tilnærming: Kommunen valde å starte med å skildre overordna trekk ved kulturmiljø og landskap i Hemsdal, der ein legg vekt på både naturfaglege, kulturfaglege og brukaropplevde sider ved landskapet. Ei slik tilnærming til ei overordna **landskapsanalyse** gjev ei brei og heilskapleg vurdering av viktige særtrekk, kvalitetar og utviklingsmoglegheiter i eit landskap – gjerne på kommunalt, regionalt eller fylkesdekkande nivå. Poenget er å skapa eit betre grunnlag for arealplanlegging og andre strategiske val som påverkar korleis me brukar og tek vare på natur- og kulturlandskapet rundt oss. Ein slik analyse tek for seg:

- Landsskapsrom og landskapstypar, og kva som gjer kvart område særeige og skil det frå naboområdet
- Landskapsverdiar, både naturlege, kulturelle og visuelle
- Bruk, oppleving og identitet, slik folk kjenner og brukar landskapet
- Sårbarheit og endringskapasitet, altså korleis ulike inngrep kan påverka landskapet
- Mogelege utviklingsretningar, basert på kunnskap og lokale behov

Metoden er forankra i den europeiske landskapskonvensjonen, som legg stor vekt på at landskap ikkje berre er natur og topografi, men òg det vi menneske opplever, tolkar og knytter oss til. Dette perspektivet står sterkt i undervisning og fagmiljø ved NMBU sitt landskapsinstitutt, der

ein arbeider mykje med både teori og praktisk metode for landskapsanalyse. (Clemetsen, mm, Lykkja mm?) Dette perspektivet ligg og til grunn for dei romlege landskapsområdeanalysane som er gjort tidlegare for delar av Hemsedal (Puschmann, NIJOS-rapport 12,1996), og som og det og er referert til for Hydalen landskapsvernområde og Joleimsmyrane kulturlandskapsområde (ref landskapsregionar mm).

Innspel undervegs: Kommunen har og lagt vekt på å få innspel frå lokalsamfunnet gjennom ei rekke forskjellige samarbeidsformer. Besøksforvaltning, bruk og vern av natur og kultur, formidling og lokal verdiskaping har vore i fokus. Her vart det jobba på tvers, med arealdelen av kommuneplanen, kulturmiljøplan, landbruksplan og næringsplan. Fyrst gjennom fem grendemøte, der ein saman kartla viktige verdiar som folk gjerne vil halde for seg sjølv (pusterom), område som er gode møteplassar og som ein gjerne deler med andre og område som ein er uroa for, der ein tenkjer at det er slitasje, at det er for mykje bruk, for stor belastning og kva for utfordringar som folk meinte var viktige å ta tak i no. (Hjerte- smerte-område, Lykkja, 2025). Deretter såg ein på dette i lag med ulike arbeidsgrupper og fagfolk.

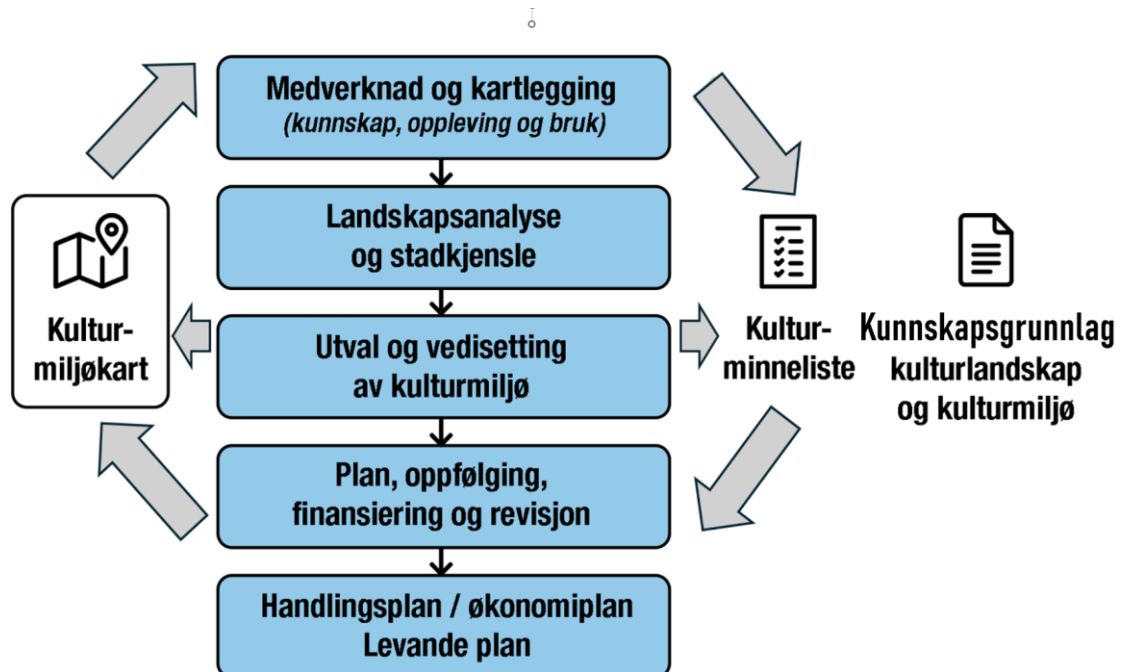
Bilde frå grendemøte og frå gruppa som registrerar gamle hus er utarbeidd i nært samarbeid med ei tverrfagleg administrativ gruppe frå plan- og kulturavdelingane, som også har utvikla det nye kulturminnekartet for kommunen. Kartet er dynamisk, og nye kartlag/tema blir lagt til etter kvart som vi får meir kunnskap. Viktige tema som gjeld bruk og vern av kulturlandskapet har ofte vore oppe i besøksforvaltningsrådet, og ulike arbeidsgrupper for beitebruk, idrett og friluftsliv mm. Kommunen har også kursa ei eiga kulturminnegruppe for kartlegging og verdsetting av kulturhistoriske bygningar etter KUL:VERDI-metoden (ei vidareutviklinga av den såkalla «Buskerud-modellen»). I tillegg har ei utvida ressursgruppe med ulik fagkompetanse bidrege med kunnskap og kvalitetssikra avgrensing av område og skildringar.

Utveljing og skildring av område: Slik har utveljinga av viktige kulturmiljø og skildringane av områda, ferdavegar og viktige kulturminne, blitt til i eit samarbeid. Ein kan seie at ein har nærma seg det som kallast ein **landskapsressursanalyse**, der ein har kombinert fagkunnskap om landskapet med lokal medverknad, frå folk som er spesialistar på sine landskap. Denne metoden legg vekt på å få fram stadkjensla, korleis folk opplever og set ord på området dei bur i og ser landskap i eit samspel mellom natur og kultur. Metoden blir gjerne brukt i kommunale og regionale planar, særleg i samband med stadutvikling og lokal verdiskaping. (Clemetsen, Lykkja). Arbeidsmåten høver særleg godt i område der landskapet er ein viktig identitetsberar – noko som gjeld mange bygder og dalføre i Noreg, slik som Hemsedal.

Kulturminnegruppa og Historielaget skal i gang med å kartlegge viktige bygningar med kulturhistorisk verdi. Desse kulturminna blir ikkje juridisk verna, men ei slik temakartlegging kan gjere det lettare å ta omsyn til særtrekk og søke støtte til ivaretaking. Eit utval av desse bygningane skal listeførast, etter avtale med eigar, dvs. dei kjem inn på kommunen si kulturminneliste. Desse listeførte bygningane vil få retningslinjer i kommuneplanen og stille sterkt når det gjeld tilskot frå Norsk kulturminnefond og liknande tilskotsordningar.

Bygdearkivet: Historielaget har eit svært omfattande bygdearkiv og stadig fleire kulturminne og kulturmiljø vert dokumenterte i tekst og foto. Laget er svært aktivt og har eit stort fotarkiv, dei har kartlagt stadnamn, ferdselsveggar (kartfesta og namnefesta mange trasear), mange ulike kulturminne som t.d. danseplassar, hoppbakkar og låvar. Desse blir etter kvart lagt inn på kulturminnekartet. **Bokserien** Hemsedal gjennom tidene har tema som Støl og stølsliv, Frå skysstasjon til alpinsenter, Løglege skruvar og kjende folk i Hemsedal, Barndom og ungdom i Hemsedal, Kvinneliv i Hemsedal. Andre bokutgjevingar er Kongevegen, den fyrste køyrevegen til

Hemsdal. Og no er ei bok om låvane i Hemsedal er på trappene. Desse låvane bør kanskje også få eit eige kartsymbol på kulturminnekartet. Nokon av dei fortener kanskje også ein plass på kulturminnelista?

Kulturmiljøplanen er ikkje ein ferdig rapport, den er ein levande plan!

Kulturmiljøplanen er ikkje ein ferdig rapport, den er ein levande plan. Planen er like mykje eit strategisk dokument som byggjer opp under kulturmiljøarbeidet. Difor er det mest behov for ein handlingsplan med prioriterte tiltak, og nokre av tiltaka må også inn på økonomiplanen til kommunen. Andre kan ein søke å få finansierte gjennom ei av dei mange støtteordningane som Riksantikvaren har utarbeidd ei oversikt over. For, utan finansiering er det liten vits med handlingsplanar. Slik kan ein lage ein strategi for korleis ein med tida kan få ei god oversikt over dei viktigaste historiske og kulturelle kvalitetane i landskapet. Målet er å byggje opp eit stadig betre grunnlag for å ta berekraftige val - med eit perspektiv der folk sine meiningar og opplevingar av kulturminne, kulturmiljø og landskap har ein naturleg plass.

Kap. 3 Overordna trekk ved kulturmiljø og landskap i Hemsedal

Korleis oppfattar og knyter vi oss til det landskapet vi lever i til dagleg, eller besøker i helger og feriar? Kva er det som skil område frå kvarandre og som gjer at vi kjenner att ein stad? Kva er meiningsberande og unikt i augo til dei som bur der?

3.1 Stadkjensla

Den europeiske landskapskonvensjonen, seier at «eit landskap er eit område slik folk oppfattar det», forma av samspel mellom natur og menneske. Stadkjensla omfattar både dei fysiske kvalitetane i landskapet og dei sosiale, kulturelle og kjenslemessige banda folk har til staden. Ho oppstår gjennom erfaringar, bruk, minne og forteljingar – og er eit sentralt grunnlag for berekraftig stadutvikling. Omgrepet er særleg brukt i samband med landskapsressurs-analysar og er omsett frå det engelske «Sense of place» (Aurland naturverkstad, NMBU, Norske parkar). Stadkjensle er noko meir enn stadeigen identitet og det som særpregar opplevinga av staden. Kommunen håpar kulturmiljøplanen vil bidra til å kjenne att noko av det som både er meiningsberande og unikt i Hemsedal.

Målet er å ta vare på særprega kulturminne og kulturmiljø anten dei er typiske (vanlege) eller sjeldan å sjå i Hemsedal. Kulturmiljøplanen skal bidra til at innbyggjarane er med og styrer både reisemåls- og stadutviklinga av omsyn til gode bumiljø og landskapsbruken. Arbeidet med den levande planen skal sikre at kunnskap, viktige kulturspor og eigenart ikkje går tapt, men blir medvite teke med vidare inn i framtida.

3.2 Busetnad og byggjeskikk i Hemsedal

Hallingdal og Hemsedal deler mange kulturtrekk som spring ut av fjellandskapet, ressursane og dei lange tradisjonane for å leva tett på naturen. Bruk av kortreiste råvarer har prega både gamle tun og moderne bygningar. Tømmer har vore det naturlege byggjemateriale og lafting av hus og stein til muring er vanleg. Slike byggjeteknikkar er framleis levande gjennom handverkarar som held tradisjonane i hevd i heile Hallingdal. I Hemsedal finn vi mange av dei same strukturelle særtrekka som kjenneteiknar resten av dalføret – som tunløysingar, gardshistorier og stølskultur.

Hemsedal Bygdatun (Øvre Løkji) syner korleis desse tradisjonane ser ut i praksis, med bygningar frå 1600- til 1800-talet og eit kulturlandskap forma av generasjonar med jordbruk. Tunet er blant dei eldste gardane i Hemsedal, med røter tilbake til eldre jernalder. Det ligg solvendt til, oppe i dalsida, med god utsikt over dalen og med god tilgang til både beite og dyrkingsmark. På 16-1700-talet finn vi ei rekkje store klyngetun om lag i denne høgda bortetter dalsida mot Ulsåk. Ein ønskte sol, tørr grunn og minst mogleg frost av omsyn til korndyrkinga. Kulden samlar seg som kjent nede i dalen. Det var og lettare å spreie husdyrgjødsel nedover bakkane og ta turt før oppover att.

Tunet har klassiske hallingdalsdrag: eit **funksjonsdelt tun** der kvar bygning har ei spesifikk oppgåve. Tunet er ikkje lineært, men meir klyngeforma. Bygningane står tett, for å skjerme mot veret og gje eit samla tunmiljø. På Øvre Løkji finn vi dei opprinnelege husa stugu (bustadhus), stolpehus (stabbur), låve, fjøs, stall og smie. Badstugu og fôrløe er flytta hit frå Grøndalen og stølbua kjem frå Lykkja. [\[digitaltmuseum.no\]](http://digitaltmuseum.no) Husa er bygde av tømmer som er ubehandla eller vérgråna, eller dei er tjørebreidde. Tjøre var brukt for å hindre råte, og gjere bygga meir motstandsdyktige mot fukt og hardt ver. Det er vanleg i Hallingdal. På taka er det nytta torv eller tretak. I Hemsedal vart det også brote skiferstein utover på seint 1800-tal og eit stykke inn på 1900-talet til bruk på hustak. Vanleg gråstein vart nytta til steinmurar under hus, som veggar, i steingjerde og vi finn mange rydningsrøyser. Til gardane høyrde det utmarkslåttar og utmarksbeite, jakt- og fiskerettar (ofte med jakt- og fiskebuer), og både heimstølar og langstøl. Kverner og sagbruk samarbeidde ein gjerne om. Skogbruket i Hemsedal er stor sett gardsskogar, der ein nyttar tømmeret mest til eige bruk. Korte avstandar og små teigar gjorde til at det ikkje var nødvendig med skogshusvære og stallar.

Med unntak av skogen samsvarar dette med byggjeskikken i indre Austlandet generelt, men Hemsedal har særleg rike tradisjonar grunna fjelljordbruket. Dette kjem av at moderniseringa og mekaniseringa av jordbruket – «det store hamskiftet» – skjedde seinare i fjellområda enn i meir sentrale jordbruksområde. I fjellbygdene heldt ein lenge fram med tradisjonelle driftsformer, teknikkar og bygningstypar, sjølv etter at flatbygdene hadde gått over til nye driftsbygningar og industrielt preg. [\[riksantikvaren.no\]](http://riksantikvaren.no) Difor vart ikkje gamle byggeskikkar erstatta så raskt. Det er liten forskjell på ei hallingstugu frå t.d. 1700-talet og tidleg på 1900-talet. Hus med særskild «fjellpreg» - mange små funksjonsdelte bygningar, stolpehus, løer, små fjøs - vart ståande fordi dei var i bruk. Det var bruk for dei. Kunnskap og handverksteknikkar vart halde i hevd lenger. Dette gir Hemsedal ein tydelegare kontinuitet frå langt attende i tida i det fysiske kulturmiljøet, og delar av kulturlandskapet er vurdert å vera av særskilt nasjonal interesse. ([Joleimsmyrane](http://joleimsmyrane.no))

Gardane i fjellbygdene hadde lite med sterke fargar eller omfattande måling utvendig. Måling var dyrt, tømmer var robust nok utan måling og klima gjorde at tjøre og naturleg gråning var meir praktisk. Sjølv om utvendig måling var sjeldsynt, var **interiøra** i Hallingdal ofte rikt dekorerte i rosemåling og lokal målartradisjon. Dette gjeld òg for Hemsedal, der fleire bygningar er flytta til Hallingdal Museum og viser dekortradisjonane.

Slik står Hallingdal og Hemsedal saman om ein kulturarv som er bygd på solid handverk, tilpassing til naturen og ei sterk kontinuitet i både busetnad og bygningar. Saman gir desse elementa ei lokal stadkjensle som handlar om tilhøyrslø, tradisjonar og ei sterk tilpassing og djup respekt for landskapet som har forma livsgrunnlaget i dalen. Mange lokale handverkarar byggjer framleis med dei gamle teknikkane med lokal byggeskikk både når dei set opp nye bygningar og restaurerer verneverdige anlegg. Hyttebygging har lenge vore ei viktig næring for mange i Hemsedal.

Å ta vare på den tradisjonelle byggeskikken i Hallingdal og Hemsedal krev både kunnskap, tid og ressursar. Moderne byggeskikk og stadig tøffare standardkrav kan og bidra til at dei gamle byggeskikkane blir utfordra. Ei viktig utfordring er at mykje av materialforståinga og handverkskunnskapen ligg hjå erfarne fagfolk som arbeider med tradisjonelle teknikkar, og desse miljøa er sårbare dersom rekrutteringa sviktar. Det same gjeld tradisjonell landbruksdrift. I Hemsedal kjem òg utfordringa med å halde store og gamle kulturmiljø intakte – tun, stølsvegar og kulturlandskap krev kontinuerleg bruk og beiting for ikkje å gro att eller forfalle. Hemsedal Bygdatun viser kor omfattande arbeidet med bevaring kan vere, både når det gjeld bygningar og landskapspleie. Saman fører dette til at kulturarven er sårbar - dersom økonomi, kompetanse eller lokal innsats ikkje har eit langtidsperspektiv, slik som dei hadde før i tida.

Ill: Bilde av Hemsedal Bygdatun på Øvre Løkji med bildeteksten: (Løkji av Leikvin= «en Legeplads, hvor Bygdens Folk i gammel Tid samledes til Boldspil, Brydning og andre selskabelige Forlystelser») Løkji ligg lengst til høgre på kartet.

3.3 Fjellandbruket sitt kulturlandskap

For Hemsedal som lokalsamfunn er landbruket ei hjørnesteinsverksemd og har vore det i uminnelege tider. Reiselivet er den andre hovudnæringa i bygda. Reiselivet er heilt avhengig av eit vitalt landbruk som ein viktig ressurs for korleis turistane opplever Hemsedal som reisemål (lokal mat- og bygdekultur, visuell oppleving av landskap, tilgang på aktivitets- og friluftstilbod i skog og utmark osv.). Landbrukssektoren er også viktig for busetnad og sysselsetting og har ei sentral rolle i utvikling og bevaring av lokalsamfunnet, samt for beredskap og kunnskapsformidling. Hemsedal høyrer til jordbruksregionen Sør-Norges dal og fjellbygder (NIJOS, 2017). Klima og ressursgrunnlaget gjer at denne regionen må legge vekt på produksjonar basert på ressursar som grovfôr og beite, både i bygda og på fjellet.

I Hemsedal har landbruksnæringa framleis ei relativt sterk stilling, truleg har samspelet mellom reiseliv og landbruk, og eit sterkt fagmiljø spelt ei viktig rolle her. Bøndene set si ære i halde gardane og jorda i god hevd. Det er ein del intakte tun med godt bevara bygningar, både i hovuddalføret og langs alle grendevegar. Fleire grender har eit så veldrive preg at det minner om Voss og fjellbygder i Sveits, område som ofte har langt betre klima og jordsmonn. Skrinn jord og mykje stein gir lite skog av god kvalitet. Beste boniteten (jord- og vekseforholda) finn vi i åsane mot Gol. Små teigar og kort veg til bygda gjer at det er få kulturminne knytt til skogsdrift.

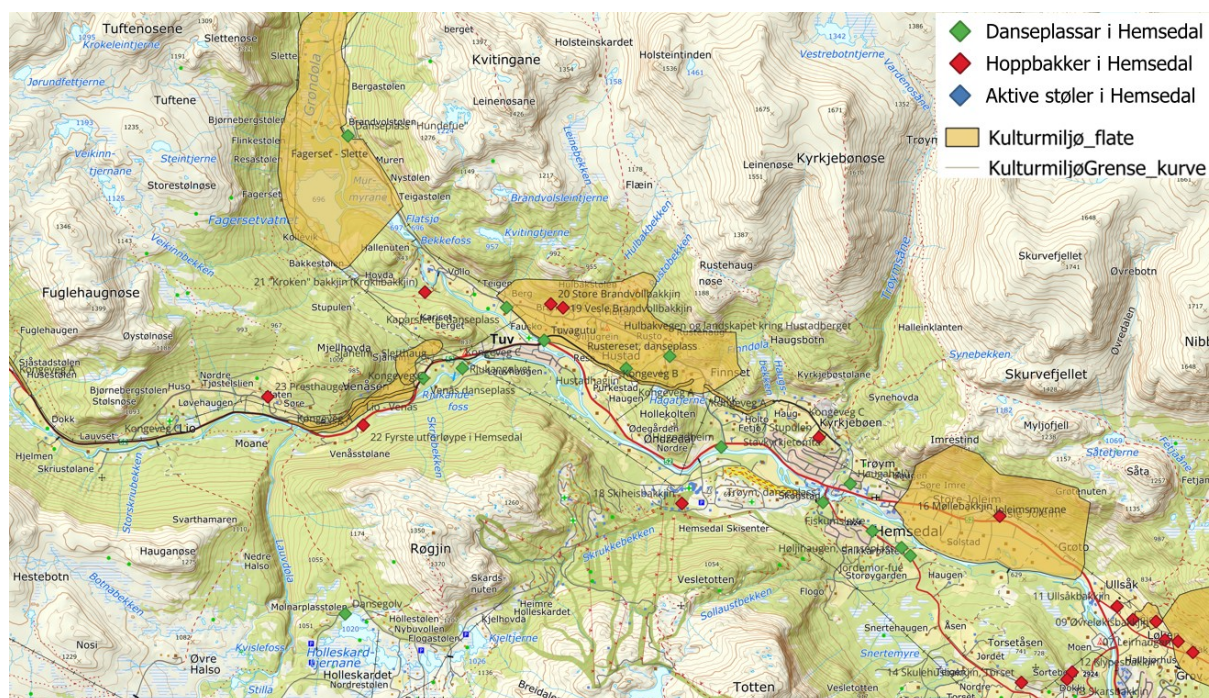
Eit særpreg ved Hemsedal er at vi her finn gardar innanfor stølsområda. Bjøberg er ein av dei høgastliggjande gardane i landet. Lykkja er den høgast busette grenda, og Grøndalsvegen nordover frå Tuv går gjennom eit band med heimstølar før du kjem til gardane i Grøndalen. Landbruket bruker framleis stølane for å nytte fjellressursane til garden. Men omlegging til moderne drift gjer det vanskeleg å ha mjølkeproduksjon på mange av stølane. Kulturen og kunnskapen knytt til tradisjonell ost- og smørproduksjon er i ferd med å døy ut. Moderne teknologi med usynlege (virtuelle) gjerde opnar for meir beitedyr, og då særleg kjøtfe med kalvar på utmarks- eller innmarksbeite med manglande fysisk gjerde. Dette er av stor verdi for å halde det gamle produksjonslandskapet ope.

Eit viktig innslag i primærnæringa i kommunen er reindrifta på nordsida av dalføret. På andre sida av dalen er Rv 52 grense for villreinområdet Nordfjella. I 2025 starta arbeidet med å få villreinen tilbake i Nordfjella (sør og vest for hovuddalføret). Kulturspor etter veiding av villrein heilt tilbake til tida rett etter at siste istid tok slutt, finn ein i alle fjellområda kring Hemsedal.

Fjellandbruket med beitedyr, stølsdrift og reindrift, treng områdevern på den eine sida, og rom for tilrettelegging på den andre sida. Beitedyra treng ro på gode beite, medan bøndene treng gode vegar for mjølkebilen og moderne mjølkestallar, samlekeveer og mobile slakteri (reindrift). Hemsedal har beitebruksplan vedteken i 2018 og kommunen arbeider med ny landbruksplan samstundes med arealdelen i kommuneplanen og kulturmiljøplanen. Her er det viktig å nytte høvet til å få til så mykje samordning av tiltak og retningslinjer som mogleg.

Kulturlandskapstypar i fjellbygda Hemsdal

Planen viser eit representativt utval av område med særprega kulturlandskap og kulturmiljø, og med ei spennvidde i natur- og kulturtypar som er typisk for Hemsdal og dermed viktige for stadkjensla (oppleving av stadeige særpreg, atmosfære og identiteten til ulike stader i Hemsdal). Dei heilskaplege kulturlandskapsområda er prega av fjellandbruket, med biologiske og kulturhistoriske verdiar, forma av langvarig tradisjonell bruk, og med synleg tidsdjupde og god hevd. Det er ynskjeleg å få til langvarig skjøtsel og vedlikehald av områda. Desse utveljingskriteria byggjer på Utvalde kulturlandskap i jordbruket ([UKL-områda](#)) og Riksantikvaren sine hovudverdiar for kunnskap, opplevingar og bruk. **Skildringane av områda: sjå separat vedlegg 1.**

Ill: Døme på tema som kan visast på kulturmiljøkartet: Kulturmiljøplanen skal bidra til ei meir systematisk kartlegging og betre ivaretaking av både kulturlandskap, bygningar og andre kulturhistoriske spor.

Utveljing av områda er gjort på bakgrunn av innspel frå 5 grendemøte våren 2025. Skildringane er seinare kvalitetssikra i samråd med eit utvida ressursgruppe, samansett av folk frå administrasjonen med stor lokalhistorisk kunnskap og kjennskap, medlemmer frå historielaget, kulturminnegruppa som jobbar med verdisetting av gamle bygningar, og fagfolk frå regionale kulturstyrmakter. Dei er vidare sett i samheng med kunnskapsgrunnlag frå andre kommunale planar, prosjekt og k. Som t.d. KULA-området Joleimsmyrane, landskapsvernområdet Hydalen, samfunnsplanen, beitebruksplanen, FIFA-planen, prosjektet SMART fjellbygd og arbeidet med sentrumsplanen, bustadpolitisk plan, Naturmangfaldsplanen og reguleringsplanar knytt til natur- og kulturområde.

Til kvart område er det knytt skildringar av landskapet, kulturmiljøet og viktige punkt for planlegging og forvaltning. Skildringane skal inn som faktaark. Eit kartutsnitt som viser avgrensing av området og eit par bilde som viser kulturhistoriske kjerneverdiar for området.

Områdeavgrensinga er og vist på kommunekartet for kulturmiljø. Verdiane skildra i desse område er overførbare og bør brukast ved forvaltning av liknande område og kulturmiljø andre stader i kommunen. Om kommunen meiner eit område treng spesielle hensyn, kan det takast inn som hensynssone i kommuneplanen sin arealdel.

Jakt og fangst i høgfjellet

Fangstanlegg med reins-graver, bogastelle og andre kulturspor frå steinalder til vår tid.

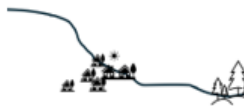
Ressursutvinning i utmarka

Jernvinne i lågfjellet, med skog, myrer og vatn. Ulike steinbrot i fjellet.

Langstølar

Ofte enkle husvære med fjøs og løer i solvendte lågfiellsdalar eller meir opne vidder der stølane ligg samla i grender. Sommarbeita framleis viktige, husvære også brukt som hytter. Mange ulike langstølsområde i Hemsedal

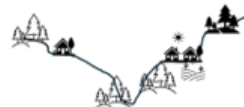
Heimstølar

Stølshusa låg ofte meir spreidd i ei overgangssone mellom innmark og høgfjellsbeite med langvarig hevd, arts mangfald, kulturminne. Få stølar i bruk, mange forfell. Gode beite vår og haust.

Liagardar

Høgareliggjande gardar og grender i solvarme bratte lisider, på terassehyller og blokkrik morene. Gamal busetnad, steingjerde, støtte- murar vanleg. Eldre dyrkamark blir beita i dag.

Jordbruk i dalbotnen

Samanhengande bygdelaag med jordbruk i U-forma dalbotnar, kring låge åsar og lisider. Bygdesentrum og småindustri. Elvesletter oppdyrka i nyare tid, større jorder, mindre stein, meir intensiv grasproduksjon.

Vabuleino, fangstanlegg og steinalderbuplassar (automatisk freda) og langstølar

Markegardslia, jernvinneanlegg, langstølar og mange hytter, før ny fast busetnad i Lykkja.

Joleimstølane, stølsgrend i open solvend låsida m/aktiv støling, samanhengande innmark/beite.

Ulsåk-, Løkji- og Grøtestølane, spreidde stølar i øvre kant av småkupert åslandskap
Krosstølane, langstølar i stor granskog (sørsida)

Sireslett – Leinestølane, stølsgrend på snau-fjellet, på sørsida, ml ferdaveg til Torpo

Hydalen, stølsgrend i storforma fjelldal med vatn i dalbotn, landskapsvernområde

Mørkevam – Søteli, frodig u-forma lågfiellsdal med stølar, beitedyr, urørt preg, gmL kyrkjeveg

Bulien, open dal mot snaufjellet, intakt støls-område, urørt preg, beitedyr

Ershovd, solvend stølsgrend med hytter, beitedyr, Kongevegen, ope mot høgfjellet, fjellovergang

Fagerset-Slette- Muren-Helgeset, heimstøls- område mellom to bygder, i U-forma daldrag med vatn og stort biologisk mangfald.

Eikre-Ålrust, Kongevegen m/skysstasjon

Oppl Finn – Gravsetåsen, overgang liagardar-heimstølar (nedl), Finnstigen kulturstig

Øvre Løkji, bygdatun m/freda bygningar

Venås-Sjåheim, brattlendt trad. kulturlandskap, kongevegen intakt strekning i bratt elvdal

Joleimsmyrane, KULA-område

Kyrkjebøen, m/kongeveg og stavkyrkjetomt

Hulbakvegen- Hustad, kongevegen m/skysstasjon, lågt åslandskap m/heimstølar

III: Viktige kulturlandskapstypar i Hemsedal med utvalde representative område som er skildra i kunnskapsgrunnlaget (vedlegg 1) og teikna inn på kulturmiljøkartet.

Kvart område har fått ei **områdeskildring** som forklarar hovudtrekk i landskapet og avgrensing av området. **Kulturmiljø** forklarar spesielt viktige trekk, det som gir område særpreg og identitet (stadkjensle). **Viktige punkt for planlegging og forvaltning** forklarar kva ein skal vere merksam på av endringar, kva ein bør gjere, dersom ein ynskjer å ta vare på kulturmiljø og særpreg.

3.4 Fjellovergangane – Ferdavegar knytt til dei store ferdselsårene

Fjellovergangane er eit anna hovudtrekk som har prega bygda over lang tid, er at her er ein av dei viktige fjellovergangane mellom aust og vest og har vore det over tusenvis av år. Og dermed finn vi også ein av «Kongevegane» mellom Christiania og Bjørgvin (Oslo og Bergen) her. Det er også spor etter fleire saltvegar eller sleper, og endå eldre ferdselsårer gjennom dalen og over fjella her. Til desse ferdselsvegane vaks det etter kvart fram herberge som sælehus og skysstasjonar. Slik som Bjøberg, Fausko og Eikre. Ferdselsvegane gjekk også på langs av landet og på tvers av dalføra, som frå Lykkja mot Valdres og frå Holdeskaret og Lio mot Ål.

Då jernbanen gjennom Hallingdal vart ferdig i 1909, gjekk trafikken gjennom Hemsedal merkbar ned. Og mykje av den moderne utviklinga skjedde langsmed jernbanesporet i hovuddalføret. 90 år seinare tok trafikken seg betydeleg opp att. Lærdalstunnellen opna i 2000 og stadig meir av langtransporten har gått over frå tog til vogntog. Saman med auken i ferie- og fritidsmarknaden, pregar denne trafikken områda langs hovudvegen gjennom Hemsedal.

Vertskapsfunksjonen som fjellovergangane har gitt og gir hemsedølane er viktig. Men kanskje endå viktigare: **Opplevingane i fjellet**. For fjellfolk gir fjellet både innhald og meining, på mange vis og mange nivå. Ikkje berre som næring i bygda, men som opplevings- og rekreasjonsarena. No valfartar vi ikkje berre over fjellet for å koma til Bergen eller Nidaros, vi valfartar til fjellet. Vi dreg til fjells, investerer i eigedom, har heimekontor, driv med friluftsliv, fjelleik og fjellsport – og festing. Mange flyttar til Hemsedal fordi dei ønskjer å bu her. Nokon vil ha ein urban livsstil med eit pulserande fjellliv, medan andre vil ha eit rolegare liv med friluftsliv og naturopplevingar. Ny bruk og nye bruksmåtar endrar kulturlandskapet, frå aureelva i dalbotnen til dei øvste tindane.

Ferdavegar knytt til dei store ferdselsårene, med utvalde strekningar. Linesymbol vise på kartet som langsmale areal (for å kunne gi dei ulike verdi og dermed ulike fargar).

Fjellvegane over til Vestlandet:

1. Kongevegen:

Viktige strekningar der kongevegen er i god stand og har særstor kulturhistorisk verdi; Ershovd- Storeskar, Lio-Venås, Tuv-Finset-Kyrkjubøen, Ålrust- Eikre. Viktige landemerke knytt til vegen, td. Eldrehaugen (Vestland). Kongevegen er gitt tre klassar etter kor autentisk og intakt vegen er. Skildringar og verdivurderingar, samt viktige punkt for planlegging og forvaltning følgjer klassane.

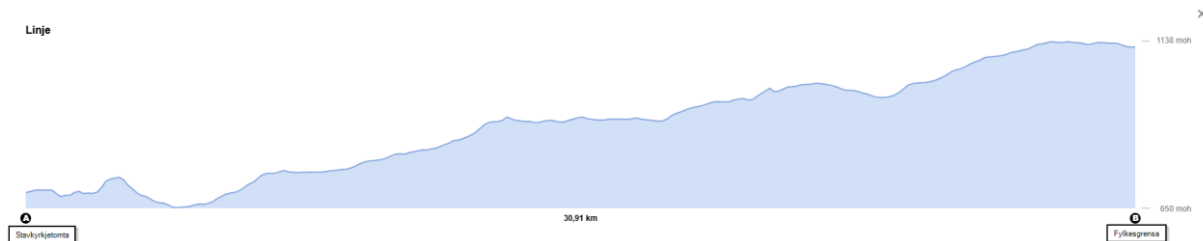
A) Autentisk og godt vedlikehalden vegstrekning gjennom tradisjonelt kulturmiljø.

Mange og gode tekniske kulturminne knytt til vegen og vegføringa. Vegen går i tillegg i shistorisk kulturlandskap med høge kulturfaglege kvalitetar og stor biologisk mangfald knytt til tradisjonelle driftsformer. Gode og sterke kulturlandskapskvalitetar.

B) Godt synleg opprinneleg vegtrase, men ombygd og tilpassa moderne bruk.

Varierende kulturlandskap, både tradisjonelle kulturlandskapstypar og nyare bruksformer. Med tiltak kan delar eller heile strekninga løftast over i eit A-område.

C) Opprinneleg vegtrase ikkje synleg (kongevegen ligg under riksveg eller annan hovudveg, under oppdyrka mark, i skog der skogbruket har fjerna spor etter vegen. Eller ras har teke vegen, slik at den ikkje er synleg lenger. Det er ikkje mogleg å restaurere vegen, men med omskilting kan folk få høve til å følgje vegen over til ny strekning der den synest betre.

Kongevegen frå Kyrkjebøen (Trøym) til Eldrevatn, over grensa til Vestland. Utvalde strekningar er i god stand og har særst stor kulturhistorisk verdi. (Kartlegging av ulike strekningar pågåar).

Fjellvegane nordover til Valdres:

2. **Gamle Lykkjevegen**, frå lia til Joleimstølane.
3. **Stigen frå Hydalen til Smådalen** og Grunke
4. **Ferdavegen frå Bjøberg** (Bjøbergskaret?) og Ershovd til Bulien og vidare til Grøndalen
5. **Kyrkjevegen** gjennom Grøndalen og Mørekvamdalen gjennom Kyrkjuskaret og til Thomaskyrkja på Filefjell.
6. **Pilgrimsvegen**, ferdaveg frå Tørpo til Valdres, over Hjelman, Eikre, Tisleifjorden og Tyrishølt til Ulness og vidare til St. Thomaskyrkja på Filefjell

Fjellvegane sørover til Ål:

7. **Frå Lauvhaug** og Lio, via Flævatnet og Hølleskarstjedne til Ål
8. **Frå Sireslettane** til Breiset i Ål.

Andre ferdselsårer:

9. **Finnstigen**, kulturstig frå Bygdatunet til heimstølane (tufter) og vidare til Gravset,
10. **Reksteveg** over Ulsåskaret til Fekjastølane (tufter)
11. **Synarsvaet**, kulturstig frå Hulbak til Hulbak-heimstølen og sørover til Rusto og Finseth-heimstølen?

På side 24, er det vist ei skisse over dei ulike hovudtypane av kulturlandskap knytt til fjellandbruket. Kommunen skal jobbe fram ei tilsvarande skisser for kongevegen, som døme på korleis ein kan skildre dei kulturhistoriske ferdavegane. Dette blir illustrert og gjort som del av layoutarbeidet, etter høyringsinnspelane er komne inn.

Skildringar av ferdavegane: sjå døme i separat dokument om kunnskapsgrunnlag (vedlegg 1). (Kartlegging pågåar. Arbeidet inngår som tiltak i handlingsplanen)

3.5 Reiselivslandskapet

Hemsedal er i ferd med å utvikle seg frå ei landbruksbygd med vintersport i alpinbakken til heil-års reiselivsdestinasjon med landbrukspreg. Ei slik omstilling skjer ikkje utan «vekssesmerter». Det får store konsekvensar for både kulturlandskap og kulturmiljø. Vinterturismen vaks fram på 60-talet i eit fellesskap mellom grunneigarar, innbyggjarar og etter kvart både innanbygds og utanbygds investorar. Ein del bønder fekk attåtårbeid om vinteren og kunne konsentrere seg om jordbruksdrifta på sommaren. Kommunen opplever vekst i folketalet og planlegg for vekst i reiselivet.

No driv både turistar, hyttefolk og fastbuande aktivt med fjellsport og friluftsliv - i heile kommunen – heile året. Det gir mange moglegheiter, men kjem ikkje utan skjulte kostnader og openberre truslar. Særleg er det utfordrande å få til finansiering av naudsynt infrastruktur, opne opp nye område, og gjere plass til alle folka som skal ut på tur, sommar og vinter. Mønsteret er kjent frå mange typar reisemål, ikkje berre skidestinasjonar.

Opplevingsindustrien fører til at mange no tek i bruk stadig større område og kapitaliserer felles gode på nye måtar. Ein del av desse bruksmåtene forbrukar og slit ned, eller øydelegg naturen og goda for andre. Spesielt merkbart er dette for folk som har budd her og levd av desse ressursane i generasjonar. Det veks fram nye kulturar og nye former for kulturlandskap, med skianlegg og løypenett, hotell, leiligheitsblokker og hyttefelt. I Hemsedal gjorde ein tidleg eit par gode plangrep, som sikra ei konsentrert utbygging av reiselivet med vekt på varme senger på sørsida av dalen, opp mot Holdeskaret. På nordsida er det tradisjonelt landbruksmiljø med gardar, stølar, utmarksbeite og brattare fjell med urørt preg. Desse verdiane var flesteparten av dei som deltok på dei fem grendemøta våren 2025, opptekne av å verne om.

Sidan reiselivssatsinga er relativt ung, er det få gamle kulturminne og kulturmiljø knytt til reiselivet i Hemsedal, utanom kongevegen og skysstasjonane der. Men fleire offentlege og private aktørar har samla gamle hus frå Hemsedal/Hallingdal og formidlar bygningstradisjonar og kulturhistorie på ulike vis. Bygdatunet har eigen hensynssone for bevaring kulturmiljø. Fleire nyare formidlings-/reiselivsanlegg som t.d. Skinnfjellgården har reguleringsplan med spesialområde bevaring. Harahorn fjellstue har gamal reguleringsplan utan slike bestemmelsar, men jobbar etter same prinsipp.

Reiselivslandskapet:

Dette er i hovudsak nyare tids kulturlandskap. Og knytt mest til kulturminne og kulturmiljø som får symbol på kartet.

- **Skysstasjonane** langs Kongevegen: Bjøberg, Fausko/Tuv og Ålrust/Eikre.
- **Tekniske kulturminne:** Bruer og bru-kar, hengebruer, klopper, gamle rekstevegar som og vart brukt som ferdavegar?
- **Skianlegg** og turistområde – kartlegginga så langt har ikkje funne om det er noko her som er nyare tids kulturminne.
- **Tre bygdesentrum** som er forma og prega av reiselivet – er det spesielle kulturmiljø her som bør takast vare på her? Bør dei også få eigne symbol på kartet? Det pågår fleire planprosessar no, der desse spørsmåla kan spelast inn. Bygdesentra blir difor omtala i eige delkapittel.

3.6 Tre bygdesentrum: Tuv, Trøym og Ulsåk

Riksveg 52 går midt gjennom kommunesenteret Trøym og dei to mindre sentruma Ulsåk og Tuv. Alle tre er sterkt prega av turisttrafikken til reiselivsplanlegginga og hyttene, og den store gjennomfartstrafikken til og frå Vestlandet. Dei tre sentruma har svært mange bygningar og tilbod som heilt klart ikkje hadde vore der, om ikkje bygda hadde hatt så mange besøkande. Framveksten av tilbod har sidan 60-talet endra og omforma kulturminna og kulturmiljøa. Liknande utvikling ser vi ved mange bygdesentrum ved store skianlegg og fjellovergangar. Nokon tettstader skil seg likevel ut med fleire eldre hus og bygningsmiljø som gir ei kulturhistorisk djubde og særpreg. Dersom ein ynskjer at dei tre bygdesentruma skal ha eit særpreg forankra i kulturmiljøet i Hemsedal, er det viktig å ta grep no. Hemsedal kommune har eit stort ansvar for denne utviklinga.

Trøym: Kva fortel kulturmiljøet vi finn på og kring dei to Trøymsgardane og dei andre smågardane som endå ligg i sentrum om staden sin eigen kultur og historie? Kan vi seie at når vi kjem til kommunesenteret i Hemsedal, så kjenner vi at vi er på ein særeigen plass? Namn på hus og vegar fortel om sagbruket, smia, slakteriet og meieriet, banken, heradshuset og kafeen. Grendemøta våren 2025, kartla hjarte- og smerte-plassar i bygda. Då kom det fram at ei stund var reiselivet og skituristane med sin festkultur i ferd med å ta over sentrum, no er mange av desse aktivitetane flytta opp i skianlegget. Bygda føler dei har fått sentrum tilbake, som ein felles møteplass. Det er også viktig å ha gode tilbod innan handel og servering i sentrum, for å gjere det til eit attraktivt og levenda sentrum for alle.

Trøym ligg ved åmøtet mellom hovudelva Heimsila og Trøymsåne, medan den gamle stavkyrkjetomta ved Skadengården (i dag Kyrkjebøen) ligg litt lenger opp i solsida. På Kyrkjebøen finn vi fleire gamle hus. Her ligg også Stupulhaugen (stupul er klokketårn) med ein gamal hoppbakke. Dei gamle stadnamna peikar tilbake til tida før kristendommen, kanskje til dei norrøne gudane for jakt og skiløyping, Skade og Ull. Ovanfor gardane ligg eit nyare grustak som er avslutta, men ikkje pynta til att. Det ligg som eit sår i det historiske landskapet, som er eit viktig nærturområde for sentrum.

Prosjektet Smart fjellbygd og sentrumsplanen legg vekt på tilrettelegging for ferdsel i kulturlandskapet, skape gode møteplassar og trivsel for dei som bur der og dei som kjem på besøk. Nokre av husa i dei gamle, små gardstuna i Trøym sentrum står endå og fortel si historie om klyngetun og landbruksdrift. Kongevegen går truleg også forbi her. Dei små husa gir eit ope preg og plass for sola – ein stor kontrast til dei mørkbeisa leiligheitsblokkene i nabolaget. Er dette noko ein bør ta vare på?

Tuv: Tuvsbakkjinn, eller Tuv sentrum, ligg mellom Mørkedøla og Grøndøla og ned mot der desse elvane renn i hop og elva Heimsila byrjar, litt lenger ned. Tuvsgardane ligg på både sider av Grøndøla. Herifrå går gamle ferdavegar opp Grøndalen til Valdres og Filefjell og kongevegen over Bjøberg til Lærdal. Skysstasjonen låg vekselvis på Fausko og Tuv. På Tuvsbakkjinn låg skulen, Nordbygdens handelslag og hotell. I dag er det få gamle hus att på Tuv.

Kva skal Tuv vere i framtida? Det er skissert store planar for utviklinga av Tuv sentrum. Dei private planane syner framtidsvisjonar for Tuv med ei betydeleg utviding av skianlegget over åsen mot Holdeskaret, samt transformasjon av hotelltomt og delar av Tuvsbakkjinn. Ei berekraftig utvikling føreset m.a. ei balanse der ein ivaretek stadkjensle, bulyst og blilyst. Ei medviten styring med gode overgangar frå felles bruk av sentrum til bustadområde og meir kommersielle funksjonar vil kunne sikre dette. Val av type og omfang av utbygging, vil også påverke grendene og bruken av kulturlandskapet kring Tuv, innover mot Grøndalen og opp mot fjellet både sommar og vinter. Dette vert viktig spørsmål som ein må jobbe godt med i tida som kjem.

Ulsåk: Gardane frå Grøto til Ulsåk og Markegard hadde før utskiftinga kring 1900 mange store klyngetun oppi dalsida. Der gjekk også kongevegen forbi. Desse gardane vart delte opp. Delar av tunet på Øvre Løkji vart flytta nedom det som no er Lykkjavegen. Det som sto att av hus vart kjøpt av kommunen og er no Hemsedal bygdatun. Nede ved elva låg Søre og Nordre Fossheim og det var mølle, sagbruk og elektrisitetsverk her. Etter kvart også Fossheim hotell og Sørbygdens handelslag, skule og barnehage. På Svøo, eit par kilometer sør for Ulsåk, vaks det fram eit stort bustadfelt og industriområde. Reiselivsutbygginga i Hemsdal har gitt Ulsåk rolla som innfallsport til bygda frå sør, noko som gjer staden godt eigna for ein stopp og handel på veg til hytta eller heim frå arbeid i Gol eller på Svøo. Norges største KIWI-butikk ligg nettopp her, i «KIWI-krysset».

No er det svært få eldre bygg att i sentrum av Ulsåk. Kva skjer med kulturminna i lokalmiljøet på Ulsåk og med eit av dei største bustadfelta i bygda litt lenger sør? Dei som møtte på grende-møtet på Ulsåk hadde mange spørsmål, men få svar. Denne planen har heller ikkje svar, men vi kan bruke høvet til å leggje til rette for gode prosessar som tek tak i desse spørsmåla: Korleis kan ein utvikle sentrum med dei funksjonane som dei som bur i bygda etterlyser? Korleis kan vi få til trygg trafikk? Kva for skala skal bygg og anlegg ha, kva for særpreg maktar vi ta vare på? Kva kan **kulturmiljøet** bety for trivsel og bulyst?

3.7 Sagn og historie som fargar kulturminne og kulturmiljø:

Immaterielle kulturverdiar er knytt til segner, historier, hendingar som når vi lærer om dei, gjerne forandrar opplevinga av ein stad eller eit kulturminne. I kulturmiljøplanen er det naturleg å ta med det som påverkar stadkjensla og identitet til fysiske stader og område. Her er det behov for å samle meir kunnskap og gjere konkrete prioriteringar om kva for kulturminne og miljø som toler bruk, kva ein vil formidle om og korleis det bør gjerast. Forslag som t.d. registrering og formidling bør difor med i handlingsplanen. Døme på det kan vere:

- **Segner** knytt til viktige landemerke/fysiske stader og ferdselsårer, td.: Eldrehaugen og Klokkarsteinen (tiltak i handlingsplanen).
- **Stadnamn** Skadengården, Trøym og Ulsåk, kjende kultplassar, segner og historier (formidlingstiltak i handlingsplanen)
- **Formidling** Skinnfellgården, Venås

3.8 Andre registrerte kulturminne frå lokalhistorielaget eller Kulturminnsøk

Registreringar som er lagt inn eller skal inn på kulturmiljøkartet. Her er det ein del som er under arbeid – og bør sjåast som tiltak for handlingsplanen dei neste fire åra.

- **SEFRAK-lista** (ligg inne)
- **Plassar for idrett og lek:** Danseplassar (ligg inne), hoppbakkar
- **Verdivurderte bygningar:** Vurdering av kulturhistorisk verdi av eldre bygningar (verdivurderte bygningar som ikkje er verna eller har annan status. Oppstart med lokal kulturminnegruppe vår 2026 (tiltak i handlingsplanen)
- **Kulturminnelista** (utvalde bygningar som kommunen etter samråd med eigarane foreslår å setje opp på lista. Lista blir vedteke av kommunestyret. Utarbeiding av lista står på handlingsplanen. Lista kan utvidast etter kvart som ein har kartlagt fleire bygg og anlegg)

Kapittel 4 Koplingar mellom kulturmiljøplanen og kommuneplanen

Kulturmiljøplanen kan vere ei konkretisering av arealbruk eller fokusområde frå kommuneplanens samfunnsdel. Den kan også føreslå ny arealbruk eller nye målsetningar. Desse må då innarbeidast i kommuneplanen og i handlingsprogrammet. At eit kulturminne eller kulturmiljø er omtala i planen inneber ikkje i seg sjølv at det har noko form for lovfesta vern. Om ein ønskjer å sikre område eller objekt juridisk, må dei takast inn i kommuneplanen sin arealdel. Regulering av utvalde kulturminne til omsynssoner i kommuneplan, kommunedelplan eller områdeplan med tilhøyrande føresegner og retningslinjer, jf. plan- og bygningslova, gjev rammer for korleis dei skal forvaltast. Bygningar og kulturmiljø som kjem på kulturminnelista kan få ein slik status med føresegner i arealplanen, og retningslinjer i kommunedelplanen. Det same gjeld t.d. intakte og verdifulle strekningar av kongevegen og andre ferdavegar som ein vil ta spesielt vare på.

4.1 Forslag til hensynssoner i arealdelen av kommuneplanen

I denne planen er det fokus på kulturminne og kulturmiljø, og særleg på tema som ikkje blir handsama i andre planar, slik som arealdelen i kommuneplanen, kulturplanen, næringsplanen, landbruksplanen, Idrett og friluftsliv/FIFA-planen. Det er få automatisk freda miljø frå eldre tid i Hemsedal. Kulturmiljøplanen legg difor mest vekt på kulturmiljø frå nyare tid.

- **Eldre tid:** Kulturminne frå før 1537 er mest automatisk freda. Men kommunen vel å løfte fram nokre døme på kulturmiljø som toler merksemd, og som viser tidsdjupde i landskapet. Andre område er svært sårbare, og må skjermast. Dei er ikkje tekne med i planen. Kommunen har vald å ta med to område med fornminne i denne planen: Vabuleino og Markegardslia.
- **Nyare tid:** Vern av kulturminne og kulturmiljø frå etter reformasjonen og fram til vår tid. Desse kulturminna og kulturmiljøa er skapt og forma av våre næraste slektningar, og desse er ikkje automatisk freda. Det er naturleg at desse får mest merksemd i kulturmiljøplanen. Hemsedal kommune og Buskerud fylkeskommune har i nært samarbeid med Hemsedal historielag sett i gang eit arbeid for å verdivurdere gamle bygningar frå før 1900. Det er eit mål å foreslå eit utval gamle bygningar, som etter samråd med eigarane, blir førte opp på kommunen si kulturminneliste. Kommunen foreslår at enkeltbygg og større område med fleire bygningar og samanhengande område med velhaldne bygningar og heilskaplege kulturlandskap skal få hensynssoner med retningslinjer knytt til verneverdiane.

4.2 Forslag til bestemmelsar og retningslinjer i arealdelen av kommuneplanen

Eldre tids kulturminne

Kulturminna er vår moglegheit til å møte fjern fortid. Slike møte skapar gjerne ei oppleving av nærheit til fortidas menneske som budde og levde i dette miljøet. Alle spor etter menneske eldre enn 1537 er automatisk freda etter kulturminnelova. I tillegg er ståande byggverk frå før 1650, og alle samiske kulturminne frå før 1917, automatisk freda. Det betyr at desse kulturminna er sikra vern uavhengig av oppføring i kulturmiljøplanen. Tema er likevel teke med i denne planen for å vise dei lange linene og mangfaldet i kulturmiljøet. I ein kommune som har så få slike kulturminne og som satsar så sterkt på opplevingsindustrien, er det truleg rett.

Viktige fornminne kan ligge meir eller mindre skjult i terrenget. Dermed er det spesielt viktig å leggja til rette for informasjon og tilgjenge. God og levande formidling er avgjerande for opplevinga og forståinga av kulturminnet. Formidling på sjølve staden der fornminnet er, kan gi ytterlegare kjennskap til korleis menneska levde og virka. Gjennom å kjenne til at her har det skjedd, kan avstanden mellom notid og fortid bli viska ut.

Forvaltninga for kulturminne frå før reformasjonen (fornminne) er lagt til Buskerud fylkeskommune og Drammen museum. Kommunen har likevel ansvar for at det blir teke omsyn til fornminna, samt å bidra til utvikling og formidling av desse. Alle innbyggjarar har òg eit ansvar. Det er viktig å ta omsyn ved ferdsle i fornminneområde. Dersom det vert oppdaga skade eller hærverk, på eller ved eit fornminne, er det viktig å kontakta kulturavdelinga i fylkeskommunen. Vert det gjort funn som kan tenkast å vera eit fornminne, er det plikt om varsling til forvaltningsmyndigheita, i medhald av kulturminnelova.

4.4 Kulturminnelista

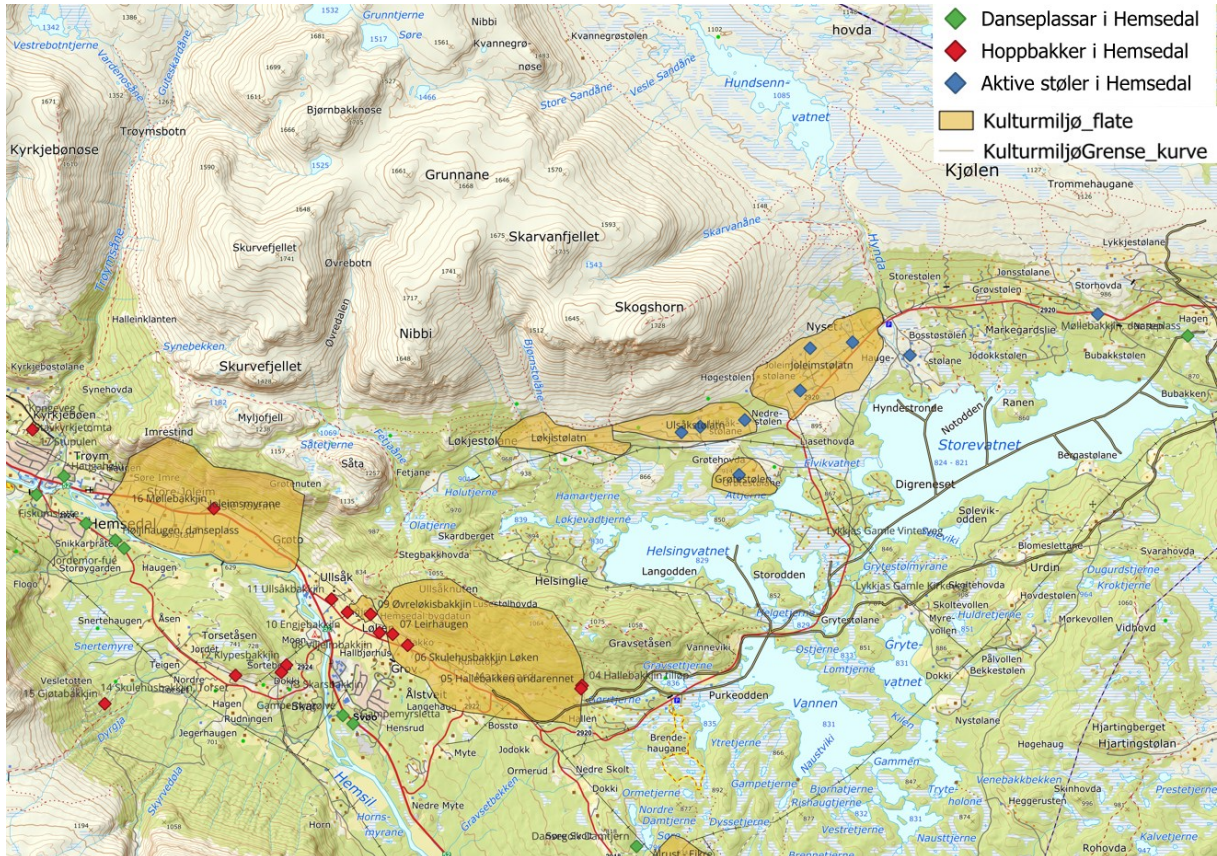
Arbeid med registrering og kvalitetssikring av bygningar med kulturhistorisk verdi startar på nytt i 2026. Desse registreringane vil kun bli gjennomført i samråd med eigarane. Vurderingane av verdiar knytt til kunnskap, oppleving og bruk, kan vere viktige for ivaretaking, ombruk og bruk av bygningane for eigarane, og ved vurdering av søknadar om tilskot.

Dersom ein ynskjer å ta vare på dei verdifulle bygningane vil verdisettinga danne grunnlag for føringar om korleis andre bygg, tiltak eller landskapsinngrep kan og bør tilpasse seg kulturmiløet der desse bygningane står. Dei viktigaste bygningane vil – på nytt i samråd med eigarane – bli foreslått med på lista over kulturminne i kommunen.

Kulturminnelista blir vedteken av kommunestyret. Bygningar som er listeført, får eigen signatur på kommunekartet. Desse bygningane har høgast prioritet om ein vil søke tilskot til for eksempel ivaretaking eller formidling. Vern gjennom bruk er eit mål også for desse bygga, når bruken samstundes tek omsyn til og styrkar verneverdiane. Kulturminnelista blir vedteken av kommunestyret og kan med tida utvidast til også å gjelde andre kulturminne etter kvart som ein har kartlagt fleire bygningar og anlegg.

4.5 Kart - Temakart med alle kulturminne, kulturmiljø og landskap

Temakart med alle kulturminne, kulturmiljø og landskap som er omhandla i kulturmiljøplanen, dette kartet kan endrast heile tida. Her legg kartfolka i kommunen inn alle endringar og oppdateringar sjølv. Sjå kommune kart.com for Hemsdal og kartlag kalla KLADD KULTURMILJØ Hemsdal

Døme på utskrift som viser utvikling av digitalt kulturmiljøkartet for Hemsdal frå februar 2026. Skildringane av dei ulike områda er presentert i vedlegg 1, som separat dokument.

Kapittel 5 Handlingsplan

5.1 Tiltak i handlingsplanen

Kulturmiljøplanen skal sikre at tiltaka ivaretek omsyn til kulturminne og kulturmiljø, og støttar opp om og styrkar landskapskarakter og stadkjensle. Det kan vere tiltak som skjøtsel, skilting, tilrettelegging av stiar i nærmiljøet, støtte til tiltak i landbruket sitt kulturlandskap, formidling, samarbeid med skulen, samarbeid Destinasjon Hemsedal (Hemsedal turisttrafikklag /HTTL), Hemsedal Utmarksservice (HUS), deltaking i Hemsedalsviku, arrangement som frivilligsentralen eller dei som jobbar med folkehelse står for. Førebyggjande tiltak som hindrar forstyrring og skade på beitedyr, attgroing, råte, ras og flaumskadar er andre døme.

Dei arbeids- og forvaltningsoppgåvene ein meiner er viktige å ta tak i, må få ein plass i økonomiplanen, spesielt dersom kommunal støtte er avgjerande for å få det gjennomført. Kommunal deltaking og eigeninnsats er ofte avgjerande for at næringslivet og frivillige organisasjonar kan få medfinansiering andre stader. Bygningar som er førte opp på kulturminnelista skal prioriterast ved søknadar om tilskot.

Utkast til handlingsplan er utarbeidd på bakgrunn av innspel på grendemøte, frå opne møte under Hemsdalsviku, i andre møte og arbeidsgrupper, frå framlegg i referansegruppa, arbeidsverkstaden, arbeid med besøksforvaltning og innspel frå historielaget. Tiltak som kommuneadministrasjonen jobbar med og samarbeidsprosjekt i lag med ressursgrupper og kulturminnegruppa er også lagt inn. Ein vil jobbe aktivt for å få innspel frå folk i bygda i høyringsperioden. Handlingsplanen vil dermed bli det verktøyet det er meint å vere, for å sikre at dette er ein levande plan.

Tiltak	Tema – Kulturmiljø	Involverte partar	Gjennomføringsplan			
			2026	2027	2028	2029
KUNNSKAP						
Verdivurdering av bygg frå før 1900	Gamle hus ref. Odel-rapport, pågår	Plan og utvikling, Kultur Kulturminnegruppa	x	x		
Oppdatere Kulturminneliste	Gamle hus, pågår	Plan og utvikling, Kultur	x	x	x	
Kulturminnekart	Alle typar (punkt, line, areal) pågår	Plan og utvikling, Kultur Historielaget	x	x	x	x
Faktaark til Kulturmiljøkartet	Database alle typar (punkt, line, areal) pågår	Plan og utvikling, Kultur	x	x	x	x
Kongevegen	Ferdavegar, A-B-C-strekningar, pågår	Plan og utvikling, Kultur Historielaget, HUS, HTTL	x	x	x	x
Andre utmarksminne	Forprosj. kartlegging torvtekt, smier, kvednahus, sagbruk, utslåttar, elggroper mv.	Historielaget, Kultur		x		

Tiltak	Tema – Kulturmiljø	Involverte partar	Gjennomføringsplan			
			2026	2027	2028	2029
OPPLEVING						
Skilting ferdsel i landbruksområde	Innmark, utmark, stølsområde, tun, pågår	Plan og utvikling, Kultur grunneigarar, grendelag HUS, HTTL	x	x	x	x
Tilrettelegging Grøn-dalen med sidedalar	Oppfølging kræsjkurs besøksforvaltning, pågår	Grendelag, HUS, HTTL Plan og utvikling, Kultur,	x	x	x	x
Vabuleino, steinalder, støling, beitebruk, villrein, reindrift	Mogleg forstudie, skjøtelsplan, formidling	Grunneigarar, brukargr. Kultur, Historielaget, HUS, HTTL, Fylkeskomm	x	x	x	x
Jernvinneanlegg Lykkja/Markegardslia	Mogleg forstudie, skjøtelsplan, formidling	Grunneigarar, brukargr. Kultur, Historielaget, HUS, HTTL, Fylkeskom.		x		
Tilrettelegging Tuv, Trøym, Ulsåk	Mogleg forprosjekt, Kartlegging og formidling Kulturminne, kulturmiljø	Plan og utvikling, Kultur, grendelag, HTTL		x		
Tilrettelegging andre grender?						
BRUK						
Finnstigen, pågår	Kulturstig, formidling	Historielaget, Kultur, HUS, HTTL,	x	x	x	x
Løene på Joleimsmyrene	KULA-omr. Restaurere, følge opp søknadar m.v.	Plan og utvikling, Kultur, HTTL	x	x	x	x
Gamle Lykkjaveg, pågår	Formidling, vidare arb	Grendelag, HUS, HTTL, Kultur, Plan og utvikling	x	x	x	x
Synarsvaet	Kulturstig, oppfølging skilting, tidl. tiltak	Plan og utvikling, Kultur, grunneigarar, grendelag, HUS, HTTL		x	x	x
Hengebruuer over Hemsila	Følgje opp tidl. arbeid, forprosjekt nye tiltak	Plan og utvikling, Kultur, grunneigarar, grendelag Historielaget, HTTL		x		
Skilting og tiltak som td, tilbod hundepark og hundeløype	Forprosjekt, oppfølging prosjekt, formidlingstiltak kulturlandskap og beitebruk, tilrettelegging	Plan og utvikling, Kultur, sankarlag, grendelag, hundefolk, HUS, HTTL	x	x	x	

5.2 Oppfølging av handlingsplanen – hovudelement

Handlingsplanen skal vere dynamisk og kunne oppdaterast ved behov. Den skal innehalde konkrete tiltak med prioritering av kulturmiljø, mål og strategiar, verkemiddel og ansvar og tiltak og ferdigstillingstidspunkt.

Kulturmiljøa vedkjem mange aktørar. Det er viktig at kommunen tek ansvar for heilskapleg forvaltning, og bidreg til at viktige tema ikkje «fell mellom stolane», fordi ingen enkeltaktørar har eit direkte ansvar for dei. Når kulturmiljøplanen er vedteken, blir ansvaret delt:

- **Samfunn og infrastruktur v/Plan- og utvikling** skal bruke planen som kunnskapsgrunnlag, og vurdere kulturmiljø i plansaker og byggesaker, og hjelpe til med aktuelle søknadar om tilskot og drive informasjon og formidling innanfor sine ansvarsområde.
- **Oppvekst og kultur v/Kultur** skal følgje opp handlingsdel og tiltak, hjelpe til med aktuelle søknadar om tilskot og drive informasjon og formidling innanfor sine ansvarsområde. Kultur rapporterer årleg til kommunestyret om oppfølging av planen.
- **Politisk nivå** skal prioritere tiltak i økonomiplan og følgje opp mål og effekt.

Planen er starten på eit **langsiktig og strategisk arbeid**. Det skal gjennomførast revisjonar med oppdatering av kunnskapsgrunnlag og strategiar. Nye registreringar og verdivurderingar kan bli lagt inn i handlingsdelen. Når planen er vedteken, skal den presenterast i heile organisasjonen og for innbyggjarane i bygda. Det er viktig å oppmuntre folk til å ta initiativ og ta planen aktivt i bruk for tema og tiltak som dei meiner er viktige. Målet er å engasjere fleire i arbeidet med å ta vare på kulturminne og kulturmiljø.

5.3 Økonomiske støtteordningar

Det er mange økonomiske støtteordningar som både offentlege og private aktørar kan søke på. Dersom ein søker støtte i lag, som eit samarbeid mellom sektorar og på tvers av forvaltningsnivå, kan det gi god uttelling. Lista over økonomiske støtteordningar oppdaterast kvart år, sjå heimesida til kommunen og riksantikvaren sine sider.

Nedanfor er døme på lenker til oppdaterte støtteordningar som ein introduksjon til idear om kva ein kan få støtte til.

- Riksantikvaren: <https://riksantikvaren.no/tilskudd/oversikt-over-tilskuddsordninger/>
- Landbruksdirektoratet: <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/sok?q=tilskudd+kulturlandskap>
- Kulturminnefondet: <https://kulturminnefondet.no/sok-om-stotte/>
- Bygg og bevar: <https://byggogbevar.no/pusse-opp/tilskudd/artikler/statlige-tilskuddsordninger/>
- Buskerud fylkeskommune: <https://bfk.no/tjenester/tilskudd-og-stotte/kulturminner/>
- Kulturarvopplevelser, Buskerud fylkeskommune: <https://bfk.no/tjenester/tilskudd-og-stotte/kulturminner/tilskudd-til-kulturarvopplevelser-i-buskerud.202473.aspx>

På neste side er ei samling av støtteordningar som har vore stabile over langt tid. Søknadsfristar kan endre seg noko. Kommunen har også oppdaterte lenker til støtteordningar på sine heimesider.

- **Tilskudd til tekniske og industrielle kulturminner**

Tilskuddsordningen skal medvirke til å sette i stand og sikre forvaltning, drift og vedlikehold av de tekniske og industrielle anleggene som er valgt ut for spesiell oppfølging.

Søknad sendes til: [Riksantikvaren Les mer](#)

- **SMIL - Spesielle miljøtiltak i jordbruket**

Formålet med SMIL er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap. Et viktig siktemål med ordningen er å få en mer målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsetninger.

Satsningsområde: Avhengig av kommunenes prioriteringer og tiltaksstrategi.

Søknad sendes til: Kommunen [Les mer](#)

- **Tilskudd til vern og sikring av freda bygg og anlegg**

Eiere av fredete bygninger og anlegg er målgruppen. Tilskudd skal benyttes til å dekke merkostnader ved vedlikehold og istandsetting etter antikvariske prinsipp, restaurering av fredete bygninger, store oppgaver av nasjonal verdi og tiltak i forbindelse med nye fredningssaker. Det blir lagt vekt på utvikling av håndverkskompetanse og bruk av **tradisjonelle håndverksteknikker og materialer.**

Satsningsområde: Bevaringsprogrammet for fredete bygninger i privat eie.

Søknad sendes til: Fylkeskommunen [Les mer](#)

- **Tilskudd til middelalderbygninger og anlegg**

Tilskuddsordningen skal medvirke til å verne og sikre automatisk fredete bygninger og ruiner fra middelalderen, under dette stavkirkene, slik at de når et ordinært vedlikeholdsnivå. Målgruppen for ordningen er private eiere og forvaltere av disse kulturminnene. Ordningen omfatter tilskudd til bygninger som er automatisk fredet etter kulturminnevernloven.

Satsningsområde: Bevaringsprogrammet for stavkirker, baveringsprogrammet for ruiner og bevaringsprogrammet for fredete bygninger i privat eie.

Søknad sendes til: Riksantikvaren [Les mer](#)

- **Tilskudd til freda og andre særlige verdifulle kulturmiljø og landskap**

Tilskuddsordningen skal medvirke til å ta vare på fredete kulturmiljøer og andre særlig verdifulle kulturmiljøer. Målgruppen for ordningen er private eiere og forvaltere av slike områder.

Satsningsområde: Fredete kulturmiljø etter kulturminneloven eller andre viktige kulturmiljø og landskap

Søknad sendes til: Fylkeskommunen [Les mer](#)

- **Norsk kulturminnefond**

Kulturminnefondet er et lavterskeltilbud for private eiere av verneverdige kulturminner.

Hvem kan søke: Private eiere (privatpersoner, frivillige organisasjoner, stiftelser).

Hva støttes: Tiltak som bidrar til å sette i stand kulturminnet og holde det i bruk. Det kan gis støtte til både bygninger, fartøy og tekniske anlegg.

Søknadsfrist: Løpende søknadsmottak hele året. Kulturminnefondet +1

Vedlegg 1 Kunnskapsgrunnlag, sjå eige dokument.

Vedlegg 2: Begrep - definisjonar

Automatisk freda kulturminne: Kulturminne som er verna direkte gjennom kulturminnelova utan særskilt vedtak. Dette omfattar blant anna faste kulturminne frå før 1537, samiske kulturminne eldre enn 1917, ståande byggverk frå 1537–1649, og skipsfunn som er meir enn 100 år gamle. Slike er statens eigedom. [\[kulturminnesok.no\]](http://kulturminnesok.no)

Freding: Freding er den strengaste forma for vern. Når eit kulturminne blir freda etter lov, betyr det at tiltak som går utover vanleg vedlikehald, krev godkjenning frå rette myndigheit (vanlegvis fylkeskommunen). Freding kan gjerast som enkeltvedtak eller som kulturmiljøfreding. [\[riksantikvaren.no\]](http://riksantikvaren.no)

Kulturarv: Samleomgrep som inkluderer både materiell kulturarv (fysiske kulturminne og kulturmiljø) og immateriell kulturarv (tradisjonar, ferdigheiter, språk, uttrykk m.m.). Desse er gjensidig avhengige – til dømes krev restaurering av gamle bygg tradisjonshandverk. [\[regjeringen.no\]](http://regjeringen.no)

Kulturlandskap: Landskap som i større eller mindre grad er forma av menneskeleg aktivitet. Kan omfatte jordbruk, seterlandskap, industrilandskap, eller andre område der menneske har sett tydelege spor. [\[snl.no\]](http://snl.no)

Kulturmiljø: Eit område der fleire kulturminne inngår i ein større heilskap eller samanheng. Som til dømes byområde, fiskevær, setergrender eller industrilandskap. I forvaltninga blir kulturmiljø òg brukt som samleomgrep for kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. [\[snl.no\]](http://snl.no), [\[regjeringen.no\]](http://regjeringen.no)

Kulturminne: Alle spor etter menneskeleg aktivitet, både frå fortida og vår eiga samtid, inkludert stader knytte til hendingar, tru eller tradisjon. Omfattar både faste og lause kulturminne: bygningar, anlegg, fartøy, vegar, gjenstandar, helleristingar, gravhaugar m.m. [\[regjeringen.no\]](http://regjeringen.no)

Kulturminne frå nyare tid: Kulturminne som stammar frå perioden etter reformasjonen (1537–). Omfattar bustader, tekniske anlegg, bruer, industriarv, infrastruktur m.m. [\[kulturminnesok.no\]](http://kulturminnesok.no)

Kulturminneverdi / Verneverdi: Eit kulturminne eller kulturmiljø si kulturhistoriske verdi basert på fagleg vurdering. Riksantikvaren nyttar vanlegvis tre hovudgrupper: Kunnskapsverdi, opplevingsverdi og bruksverdi. Verdiane avgjer om kulturminnet blir vurdert som verneverdig eller fredingsverdig. [\[riksantikvaren.no\]](http://riksantikvaren.no)

Verneverdig / bevaringsverdig: Betyr det same. Eit kulturminne/kulturmiljø som har gjennomgått fagleg vurdering og er identifisert som verneverdig. Dei mest verneverdige er av nasjonal verdi og kan fredast. Andre kan sikrast gjennom plan- og bygningslova eller listeføring. [\[riksantikvaren.no\]](http://riksantikvaren.no)

Nasjonal, regional og lokal verdi: Ein hierarkisk måte å vurdere kulturminne på:

Nasjonal verdi: Staten har ansvar for vern. Store kulturhistoriske verdier for landet; dei mest verneverdige; ofte grunnlag for freding. *Regional verdi:* Verdier verna av fylket, viktig for fylket; vern skjer vanlegvis gjennom plan- og bygningslova. *Lokal verdi:* Verdier viktig for lokalsamfunnet; kommunen har ansvar for vern. [\[riksantikvaren.no\]](http://riksantikvaren.no)

Listeført kulturminne: Kulturminne som er identifisert som verneverdig og registrert på ei liste for å sikre forvaltning, til dømes kommunale kulturminnelister eller Gule liste i Oslo. Listeføring er ikkje juridisk vern, men styrkjer omsyn i planprosessar. [\[riksantikvaren.no\]](https://riksantikvaren.no)

SEFRAK-registreringa: Landsdekkande register over eldre bygningar, hovudsakleg oppførte før 1900. Registreringa gir informasjon om alder og plassering, men seier ikkje noko om verneverdi. SEFRAK-bygg kan vere verneverdige, men ikkje nødvendigvis. [\[kulturminnesok.no\]](https://kulturminnesok.no)

Landskapsvernområde: Områdevern etter naturmangfaldlova. Den minst strenge forma for områdevern, men skal ta vare på landskapets eigenart, ofte i område med kulturpåverknad. (Kjeldene omtalar landskapsvern generelt, men ikkje konkret LVO i Hydalen.)

KIK-satsinga: KIK – Kulturminne i kommunane - er eit prosjekt som skal sørgje for eit kunnskapsløft i den kommunale kulturminneforvaltninga. Satsinga har vore eitt av dei store prioriterte områda i kulturminneforvaltninga sidan 2013, og Buskerud, Akershus og Østfold fylkeskommunar samarbeider om arbeidet. (*kulturminnesok.no*). KIK skal sikre at alle kommunar har tilstrekkeleg kunnskap og kompetanse til å ta vare på eigen kulturarv, styrkje rettleiing og kompetanse i kommunane, bidra til at kulturminne blir brukt som ressurs for økonomisk, kulturell og miljømessig verdiskaping (*kulturminnesok.no*). Satsinga omfattar og støtte til kommunar som skal utarbeide eller rullere kulturmiljøplanar, kurs og kompetanseheving for kommunalt tilsette (*kulturminnesok.no*)

KULA-område: Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse. Område som Riksantikvaren har peikt ut som særleg viktige kulturhistoriske landskap av nasjonal verdi. [\[dokumentasjon.ra.no\]](https://dokumentasjon.ra.no)

UKL-område: Utvalde kulturlandskap i jordbruket. Nasjonal satsing på særleg verdifulle kulturlandskap i drift, i samarbeid mellom landbruk og kulturmiljøforvaltning. (Riksantikvaren omtalar desse i forvaltningssamanheng, men detalj ligg hos Landbruksdirektoratet.)

Landbruk / jordbruk / skogbruk / reindrift: Desse omgrepa blir brukt i kulturlandskapssamanheng: *Landbruk*: fellesnemning for jordbruk, skogbruk og beitebruk. *Jordbruk*: planteproduksjon og husdyrhald. *Skogbruk*: planting, hogst og skjøtsel av skog. *Reindrift*: dyrehald med tamrein/ halvtam rein.

Vedlegg 3 Lovverk med bestemmelsar og retningliner

Plan- og bygningslova

Plan- og bygningslova gir kommunen virkemiddel til å bevare kulturminne og kulturmiljø. Mellom dei viktigaste bestemmelsane finn vi:

§ 11-8. Hensynssoner

Det kan opprettes soner i kommuneplanens arealdel med særlig hensyn til landskap og kulturmiljø, dette er på detaljnivå og spesielt tilpasset hver enkelt sone.

Hensynssone c) brukes for å verne kulturmiljøer ved å regulere hvordan områder kan brukes og utvikles. Hensynssoner kan ha retningslinjer som sikrer at nye tiltak, som nybygg, tilbygg og fasadeendringer, tilpasses den verneverdige bebyggelsen. Kongevegen, som har regional verneverdi, er eit eksempel på dette.

Hensynssone d) brukes for å markere områder med automatisk fredete kulturminner, slik at disse kan ivaretas i arealplanleggingen.

§ 11-9. Generelle bestemmelser til kommuneplanens arealdel

Kommunen kan lage bestemmelser som gjelder hele kommuneplanen og regulerer bruk og utforming av fysiske omgivelser. Det kan lages egne bestemmelser for kulturminner og kulturmiljøer som stiller krav til bevaring og som sikrer at nye tiltak, slik som nybygg, tilbygg og fasadeendringer, tilpasses den verneverdige bebyggelsen.

§ 29-2. Visuelle kvaliteter

Kommunen skal ved behandling av byggesaker se til at alle søknadspliktige tiltak innehar gode visuelle kvaliteter både i seg selv, i forhold til dets funksjon, dets bygde og naturlige omgivelser, og plassering. Ved endringer av eksisterende byggverk kan kommunen legge vekt på at viktige historiske, arkitektoniske og andre kulturelle verdier som knytter seg til et byggverks ytre, bevares.

§ 31-4 Kommunens adgang til å gi helt eller delvis unntak fra krav

Kommunen kan ved behandling av byggesaker gi helt eller delvis unntak fra tekniske krav for verneverdige bygninger dersom det vurderes som forsvarlig ut fra sikkerhet, helse og miljø. Ved vurderingen skal kommunen legge vekt på byggverkets alder, formell vernestatus, type, formål, plassering, varigheten av tiltaket og nåværende tekniske tilstand.

Kulturminnelova

Nokre kulturminne omfattast av kulturminnelova. Mellom dei viktigaste bestemmelsane finn vi:

§ 3. Forbod mot inngrep i automatisk freda kulturminne.

Det er ikke lov å gjennomføre tiltak som kan skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner.

§ 4. Automatisk freda kulturminne.

Alle kulturminner fra før 1537 er automatisk fredet. Byggverk fra før 1650 kan erklæres automatisk fredet av Riksantikvaren.

§ 25. Meldeplikt for offentlige organ.

Meldeplikt etter [Kulturminnelova § 25](#) skal sikre at kulturhistorisk verdifulle bygg får ei vurdering

før dei blir endra eller rivne. Dette som ein del av den heilskaplege kulturminneforvaltninga. Det betyr at kommunen må sende søknad om riving eller vesentleg endring av bygningar eldre enn 1850 til fylkeskommunen (som kulturminnemyndigheit) for uttale, før kommunen kan gi byggeløyve, sjølv om bygningen ikkje er freda. Dette er ei varslingsplikt for å sikre at verneverdige bygningar blir ivareteke, og gjeld for SEFRAK-registrerte bygningar og andre bygningar frå før 1850 som ikkje er automatisk freda. (Bygningar i SEFRAK merka med ein raud trekant indikerer at dei er melde-pliktige etter § 25).

Saksgang for tiltak:

- Eigar søker kommunen om riving eller vesentleg endring.
- Kommunen sender søknaden til fylkeskommunen.
- Fylkeskommunen uttalar seg om bygget sin verneverdi og gir ei anbefaling.
- Kommunen fatter vedtak basert på dette, men kan gi løyve sjølv om fylkeskommunen tilrår vern.

Naturmangfaldlova

Nokon kulturlandskap er verna etter naturmangfaldlova fordi dei er viktige for å bevare biologisk mangfald og vår kulturhistorie. Kulturlandskapa er forma gjennom mange generasjonar sin bruk og representerer ein viktig del av vår kulturarv. Mange artar av planter og dyr er avhengige av tradisjonell drift og skjøtsel, slik som slått, beite og brenning, for å overleva.

§ 34. Forskrift om verneområde

Denne paragrafen heimlar å opprette verneområde som nasjonalparkar og landskapsvern-område for å bevare mangfaldet i naturen. Det er Klima- og miljødepartementet som vedtek vern av eit område. I vår kommune er Hydalen landskapsvern-område verna etter naturmangfaldlova.

Vedlegg 4 Retningslinjer for sakshandsaming

Retningslinjer for sakshandsaming knytt til kulturminnelista og hensynssonene.

Utarbeidd av Buskerud, Akershus og Østfold fylkeskommunar i samband med KIK-satsinga.

Retningslinjer for verneverdige bygningar

1. Alle fasadeendringar, tilbygg, påbygg, ombyggingar eller andre tiltak som endrar bygningas utsjånad, er søknadspliktige.
2. Ved fasadeendringar bør originale eller eldre bygningsdelar som vindauge, dører, panel, listverk og taktekke nyttast eller bevarast så langt det let seg gjere. Dersom eldre bygningsdelar ikkje kan nyttast eller bevarast, bør det lagast gode kopiar av bygningsdelane som blir skifta ut.
3. Verneverdige bygningar bør søkjast bevarte og ikkje rivast, med mindre det kan dokumenterast at forfall eller skadar er av eit omfang som gjer at bygninga må reknast som tapt. Dokumentasjon i form av tilstandsanalyse utarbeidd av antikvarisk sakkunnig bør leggjast ved rivesøknad.
4. Ved riving av verneverdig bygning bør bygninga dokumenterast gjennom oppmåling og grundig skildring av konstruksjon, rominndeling og overflater. Skildringa bør utarbeidast av antikvarisk fagkunnig.

Retningslinjer for kulturmiljø

1. Nye bygningar, tilbygg, påbygg og andre tiltak bør tilpassast eksisterande kulturmiljø og det arkitektoniske hovuduttrykket i miljøet.
2. Nye bygningar, tilbygg/påbygg og andre tiltak bør underordne og tilpasse seg den verneverdige bebyggelsen når det gjeld plassering, volum, form, fasadeutforming, materialbruk og fargar.
3. Vindauge i nybygg bør plasserast, dimensjonerast og detaljerast med særleg tanke på samspel med dei verna bygningane. Store samanhengande vindusflater bør berre tillatast unntaksvis.
4. Tak på nybygg/tilbygg bør, med omsyn til fallretning, helling og hovudform, ta utgangspunkt i nabobebyggelsen når denne er av eldre dato. Taktekkingsmateriale bør så langt som mogleg tilpassast den stadbundne byggjeskikken.
5. Nybygg/tilbygg bør plasserast i tråd med tradisjonell bebyggelsesstruktur i området.
6. Ved deling eller samanslåing av eigedomar må den dominerande bebyggelsesstrukturen vektleggjast. Deling/samanslåingar bør normalt ikkje godkjennast dersom strukturen er ein viktig del av kulturmiljøets eigenart.
7. Viktige landskapselement som har betydning for miljøet – som markante tre, allear, gardsdamar, stiar, vegar og steingjerde – bør bevarast så langt som mogleg.
8. Nye tiltak bør underordnast viktige landskapstrekk og tilpassast eksisterande terreng. Før tiltak blir tillatne, bør det dokumenterast at fjernverknad og landskapstilpassing er ivaretekne. Åsprofilar, høgdegrad, landskapssilhuettar og stadbunden vegetasjon bør takast vare på. Viktige siktlinjer mot signalbygg, landemerke og særlege landskapsformasjonar bør bevarast.

Vedlegg 5 Sakshandsamingsrutinar

Rutinar for plansaker

Forslag utarbeidd av Buskerud fylkeskommune

1. Området skal sjekkast for kulturminne og kulturmiljø i kulturmiljøplanen (eventuelt kommunens kulturminneregister/kommunens kartportal/Askeladden).
2. Dersom området inneheld kulturminne eller rører ved eit kulturmiljø, skal forslagsstillar informerast om dette i samband med obligatorisk oppstartsmøte.
3. Dersom planforslaget er i konflikt med kulturmiljøverdiar på regionalt eller nasjonalt nivå, bør kommunen stille krav om konsekvensutgreiing før utarbeiding av reguleringsplan, jf. forskrift om konsekvensutgreiingar § 10 bokstav b.
4. Dersom området inneheld kulturminne eller rører ved eit kulturmiljø, bør kommunen sikre desse i reguleringsplanen gjennom bruk av generelle føresegner, føresegner knytt til arealformål og/eller hensynssone.

Rutinar for byggjesaker

1. Området skal sjekkast for kulturminne og kulturmiljø i kulturmiljøplanen (eventuelt kommunens kulturminneregister/kommunens kartportal/Askeladden).
2. Sjekk om saka skal sendast til fylkeskommunen, jf. fylkeskommunens oversendingsrutinar.
3. Når søknaden rører ved kulturminne eller kulturmiljø frå nyare tid (etter år 1537), kan saka normalt behandlast sjølv om kommunen ikkje har fått høyringsuttale innan fristen.
4. Søknader som gjeld freda kulturminne, kan ikkje behandlast før høyringsuttale er mottatt. Søknader som gjeld freda kulturminne, må vere godkjende av regional eller nasjonal kulturminnemyndigheit før kommunen fattar vedtak.
5. Kommunen kan vedta mellombels forbod mot tiltak for å regulere til bevaring, jf. pbl. § 13-1.

Vedlegg 6 Aktørar, roller og ansvar i kulturminnearbeidet

Riksantikvaren

Riksantikvaren er eit direktorat under Klima- og Miljødepartementet. Riksantikvaren har ansvar for at den statlege kulturminnepolitikken blir gjennomført og har et overordna fagleg ansvar for fylkeskommunene sitt arbeid med kulturminne, kulturmiljø og landskap. Riksantikvaren har myndigheit til å fatte vedtak om freding.

Fylkeskommunen

Fylkeskommunen er regional kulturminnemyndigheit og har ansvaret for å forvalte kulturminna i sitt fylke. De ser til at det blir teke omsyn til kulturminne i kommunen sitt planarbeid og kan fremje motsegn (innsigelse) i plansaker. Fylkeskommunen har myndigheit til å vedta midlertidig freding.

Kommunen

Kommunen er vedtaksmyndigheit etter plan- og bygningsloven og har et lokalt ansvar for å ta vare på kulturminneinteressene i plan- og byggesakshandsaming. Dette skjer fyrst og fremst gjennom samfunns- og arealplanlegging som er styrt av Plan- og bygningslova. Kommunen kan også legge til rette for formidling og opplevingar knytt til kulturminna.

Kulturhistorisk museum i Oslo

Museet gjennomfører arkeologiske utgravingar i saker der det vert gjeve dispensasjonar for automatisk freda kulturminne med vilkår om utgraving. Kulturhistorisk museum er eit av fem landsdelsmuseum med ansvar for arkeologiske gjenstandar og utgravingar.

Norsk Maritimt Museum

Museet ar ansvar for kulturminne under vatn.

Museumssektoren

Musea bidreg med informasjon, innspel, lokal kompetanse og formidling om kulturminne, og kulturmiljø. Musea i Buskerud tek vare på rundt 400 kulturhistoriske bygningar som står på museumsområda. Nokre av musea har handverkarar med høg kompetanse innanfor kulturminnevern og bygningsvern.

Eigarane

Eigarane er den viktigaste ressursen for eit godt kulturminnevern. Mange entusiastiske eigarar brukar egne ressursar i arbeidet med å setje i stand bygningar og anlegg, og gjer mykje godt bevaringsarbeid for egne bygningar og anlegg. Eigarane har eit formelt ansvar i samsvar med krav i lov og forskrifter, både etter plan- og bygningslova og kulturminnelova.

Frivillige

Frivillige er viktige ressursar i kulturminnevernet. Dei gjer i en svært viktig jobb gjennom sitt arbeid med blant anna istandsettingsarbeid på freda og verneverdige bygningar og anlegg, arkivarbeid og innsamling av lokalhistorisk materiale, formidling og bidrag til kulturminneregistreringar for kommunane.

Vedlegg 7 Overordna føringar

7.1 Internasjonale føringar

Kulturmiljøplanen kviler på ansvaret vi har i forhold til alle FN sine berekraftsmål, men delmål 11.4 ligg direkte til grunn for dette planarbeidet: Styrke innsatsen for å verne og sikre verdens kultur- og naturarv. Norge ratifiserte Parisavtala 22. april 2016. Dette forpliktar Norge til å støtta opp under dei 17 berekraftsmåla som er ein del av avtala. Kulturmiljøpolitikken skal på alle forvaltingsnivå vera ein ressurs inn mot dei store samfunnsutfordringane i vår tid.

7.2 Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging

I 2020 vart fekk vi ein ny nasjonal kulturmiljøpolitikk som legg stor vekt på demokratiske forvaltning og medbestemming: [Meld. St. 16 \(2019-2020\)](#). Med denne meldinga innfører regjeringa begrepet "kulturmiljø" som samlebegrep. Det er gjort for å vise kor viktig det er med heilheit og samanhengar, samstundes som ein knyter kulturmiljøpolitikken til øvrig klima- og miljøpolitikk. Tre nasjonale mål for kulturmiljøpolitikken som inviterer til engasjement og medskaping ligg til grunn for stortingsmeldinga er utdjupa i [Riksantikvaren sin vegleiar](#) frå 2025:

- Alle skal ha høve til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø.
- Kulturmiljøa skal bidra til berekraftig utvikling gjennom heilskapleg samfunnsplanlegging.
- Eit mangfald av kulturmiljø skal takast vare på som grunnlag for kunnskap, oppleving og bruk.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet skriv i «Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging 2023-2027» at kulturmiljøa våre er kjelder til kunnskap om Norges historie, og om eit mangfaldig samspel mellom natur, klima og menneska sine liv og virke i heile landet. Rapporten «Kulturmiljø som innsatsfaktor for lokal og regional utvikling» er frå eit praktisk samarbeidsprosjekt der folk frå forskarar og rådgjvarar frå riksantikvaren og fylkeskommunar. (NIBR-rapport 2024:2). Med bakgrunn frå praktisk arbeid med ulike verdiskapingsprosjekt, utvikla dei ein modell for bevaring og utvikling med anbefalingar. Å ta kulturmiljø i bruk som ressurs for verdiskaping til bl.a. reiselivsformål (kap. 4) inneber samstundes ei plikt til å forvalte kulturmiljøa slik at verdiane blir tekne vare på for komande generasjonar.

«Kulturmiljø kan brukes som ressurs i samfunnsutviklinga, og bidra til miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Fortsatt bruk, gjenbruk og transformasjon av historiske bygningar og bygningsmiljøer kan bidra til trivsel og attraktivitet på både store og små stader. Kulturmiljø kan også tilrettelegges slik at det stimuleres til friluftsliv og fysisk aktivitet. Fylkeskommunene og kommunene har en sentral rolle i å ivareta et mangfold av kulturmiljø gjennom samfunns- og arealplanleggingen».

Prosjektet viser til at å arbeide med kulturmiljø kan bidra til berekraftig reiseliv. Det er mange høve for å nå nærmarknadane, som t.d. fritidsinnbyggjarane i Hemsedal, ved å bidra til interessante reiselivsopplevingar gjennom heile året. Kulturopplevingar kan og trekk til seg fleire betalingsvillige turistar og bidra til lengre opphald.

«En viktig ambisjon i det kulturmiljøbaserte utviklingsarbeidet framover bør være å prøve ut gode modeller for besøksforvaltning i flere kommuner, blant annet med grunnlag i Nordland fylkeskommunes pilotprosjekt for besøksforvaltning» .

7.3 Regionale føringar – kulturarven som ressurs

Buskerudplanen

Ny regional plan «**Med hjarte for Buskerud**» er til [høyring våren 2026](#). Her lanserer fylket tre tiltak som får direkte betydning for kulturmiljø og kulturlandskap: **besøksforvaltning, samskaping og stadkjensle**. Ein legg opp til brei involvering, fordi «forskning viser at brei involvering og kompetanse reduserer konflikter, styrker legitimitet og aukar lokal verdiskaping per besøk». (Den tidlegare regionale planen *Kulturminnekompasset* gjeld ikkje lenger. Men dokumentet kan likevel fortsatt brukast som kunnskapsgrunnlag. [Vegleiaren for skilting og skjøtsel](#) gir nyttige råd for formidling av kulturminne og kulturmiljø, og oversikta over [verneverdige kulturmiljø](#) viser område av regional kulturhistorisk verdi.)

Besøksforvaltning: Tiltaket *Buskerud som besøksattraktiv region* er kunnskapsbasert besøksforvaltning med felles retning, prinsipp og metodar som balanserer bruk, vern og verdiskaping. Fylket inviterer til samarbeid om; [felles bruk og deling av data](#) om besøksinnsikt, sårbarheit og toleevnevurderingar. Ein inviterer også pilotar for [testing av verktøy, metodar og arbeidsformer](#) for kunnskapsbasert besøksforvaltning. *Forventa effekt* er balanse mellom bruk og vern, færre konflikter, meir tillit gjennom føreseieleg offentleg forvaltning, og meir lokal verdiskaping per besøk. Kulturmiljøplanen byggjer på desse prinsippa og legg til rette for ei slik satsing.

Samskaping: Tiltaket *Natur og kultur som fortrinn* skal kople kulturarv til berekraft og lokal utvikling. Tre delbidrag handlar om utvikling, deling og synleggjering av kunnskap. Dette bidreg til å bevare og forsterke Buskerud sine natur- og kulturverdiar som eit fortrinn, ved å vidareutvikle [tverrfaglege arenaer for kunnskapsdeling](#) og erfaringsutveksling. [Felles samarbeidsprosjekt på tvers](#) av fag, forvaltningsnivå og sektorar. Her skal tilskotsordningar og medverknadsprosessar bidra til utvikling av kulturlivet, og styrke kulturen som grunnmuren i heile samfunnsutviklinga. *Forventa effekt* er at natur, kulturmiljø og kulturliv blir kartlagt og delt, og dermed synlege verdiar, noko som aukar bulyst og blilyst. Hemsdal kommune har god erfaring med slike arbeidsmåtar. Kulturmiljøplanen vart utvikla med støtte frå Riksantikvaren og med brei medverknad frå fagfolk på regionalt og lokalt nivå. Planen legg opp til slik samskaping, og det er ei god gruppe med lokale ressurspersonar som står klar til å vere med vidare.

Stadkjensle: *Buskerud mot 2030*. Svakare stadkjensle reduserer demokratisk deltaking, bulyst, beredskap og evna til å samarbeide om nødvendige omstillingar. Lokal identitet er ein viktig innsatsfaktor i en regional identitet med felles forteljingar mot tusenårsjubileet. Felles kultur- og formidlingsprosjekt skal gi meir refleksjon kring samfunnsutvikling, demokrati og fellesskap. Samarbeid på tvers for å løfte handverkstradisjonar, kulturarv og identitet, og skape fleire møteplassar og stader for kunnskap, opplevingar og bruk. Kulturmiljøplanen har mange tiltak i handlingsplanen som passar godt inn her.

Regionale planretningslinjer

Kulturarv er ein viktig felles ressurs for alle, og ein av våre viktigaste verdiar. Kulturarven skal bidra til at folk kjenner dei høyrer til, at buplassen er attraktiv og fører til bulyst og verdiskaping. Ved å utarbeide og bruke oppdatert kunnskap om våre viktigaste kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap, blir det lettare å ta gode avgjerder. Planprosessen blir meir føreseieleg, noko som kan dempe konflikter til andre samfunnshensyn. Utvalde kulturminne og kulturmiljø kan dermed bidra til verdiskaping og rikare opplevingar for innbyggjarar i generasjonar framover.

For å sikre ei trygg, føreseieleg og fremtidsretta utvikling for kulturarven, må vi vere einige om nokre felles prinsipp og klare retningslinjer (s.50):

- **Viktige kulturminne og kulturmiljø skal sikrast i kommuneplanen sin arealdel.**
Kulturmiljø og landskap av nasjonal og regional interesse (KULA), utvalde kulturlandskap (UKL), og kulturmiljø i kommunale kulturmiljøplanar skal leggjast inn som hensynssone i arealplanar.
- **Nye utbyggingstiltak skal ta hensyn til, og tilpasse seg,** freda og verneverdige kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap.

Klimaplan Hallingdal 2024-2028, sikkerheit og beredskap.

Framtidsretta agronomi: Disponere areal på en måte som fremjar bevaring av karboninnhald i jorda, til dømes ved å bevare kulturlandskap

Klima og miljøvenleg nærings-og reiseliv: Reiselivet har dialog med nasjonalparkforvaltar, oppsynsmann, kommuneadministrasjon og andre aktørar for å forsikre seg om minimal belastning og slitasje på natur og kulturressursar, samt sørge for korrekt informasjon til besøkande. Besøksforvaltning: Utarbeide besøksstrategi og sårbarheitsanalyse i tilknytning til sårbare område/område med mykje besøk

Bygg, anlegg og eigedom: Bevarar naturen og landskapet på ein måte som gjer at komande generasjonar får like stor nytte og glede av det som vi gjer i dag. Arbeide for at ein tek hensyn til landskapet sin fysiske og visuelle integritet ved hytteutbygging. Skjerme urørt landskap med viktig naturmangfald eller friluftsiinteresser mot utbygging

Reduksjon av direkte klimagassutslepp: Stimulere til meir utmarksbeiting, også for å bevare kulturlandskap

7.4 Kommunale føringar i Hemsedal kommune sin samfunnsplan med arealdelen og ulike temaplanar

Gjeldande planar:

Kommuneplanens samfunnsdel

Styrkane skildra i framtidsbiletet som samfunnsplanen legg til grunn, høver godt for arbeidet med kulturmiljøplanen: «Hemsedal sin eigenart spring ut av tre forhold: Natur, næring og mentalitet. Naturen er prega av tøffe og varierte fjellformasjonar, men også ein relativt brei og open dalbotn. Landbruket var likevel karrig så høgt til fjells og utfordringa dette gav skapte ein mentalitet som ligg bak Hemsedal sin vekst frå fattigbygd til velstandssamfunn; ta vare på dei mulegheitene som finst, bygge stein på stein og lite på egne krefter.

Hemsedal opplever no ei rivande utvikling innanfor turisme. Det er viktig at ein også i tida framover klarer å halde ved like landbruket og kulturlandskapet så godt som ein har gjort i Hemsedal, da denne historiske arven gir eit fortrinn med tanke på dei trendane som gjer seg gjeldande innanfor reiseliv. Greier ein å kombinere dette med ei tilsvarande satsing på kulturell sær eigenheit, mellom anna dialekta, vil ein også i tida framover kunne klare å skilje seg ut og bevare Hemsedal sin identitet. Skal Hemsedal opplevast som ekte og eigenarta, krevst det større medvit om og målretta arbeid med denne sida ved reisemålet». (kjelde v/ Kjell Snerte).

Samfunnsplanen viser til endringar som påverkar kulturlandskapet: fjellandbruket, ferdsel til fjells/over fjellet og reiselivet. Og kvifor det er viktig å involvere folk i utviklingsarbeidet:

- Eit variert kultur- og friluftsliv får vi ved å involvere innbyggjarane for utvikling av lokalsamfunnet (Kommune 3.0); Stimulere utvikling og samhandling mellom skule og frivillige organisasjonar, utvikle innbydande og attraktive sosiale møteplassar gjennom bevisst estetikk og byggeskikk; Vidareutvikle kulturmiljø som viktige identitets- og opplevingsstilbod og skape vitale og attraktive tettstadssentrum.
- Kulturminne, naturmiljø og kulturlandskap tek vi vare på gjennom bruk: Ved å gjere friluftsområde og kulturminne meir tilgjengelege gjennom bevisst folkehelsearbeid. Auke kunnskapen om miljø hjå barn og unge, og bruke frivillige som ressurs. Og ved å kartlegge og ta vare på verdifulle naturområde.
- Langsiktig og heilskapleg arealbruk skal skjerme samanhengande natur- og landbruksområde slik som nordsida av dalen, f.o.m Skogshorn t.o.m Høgeloft. Oppretthalde verdien av viktige jordbruks-, støls- og beiteområde med vekt på dyrka mark, ivareta biologisk mangfald og landskap.
- Eit landbruk bygd på framtidstru og miljø kan vi få ved å sikre god samhandling mellom landbruk og turisme, stølsbruk og kulturlandskapspleie.

Kulturmiljøplanen gir kjøt på beinet til desse strategiane og bidreg til å nå delmåla over.

Plan for Friluftsliv, Idrett og Fysisk aktivitet FIFA-planen, vedteken i 2023, inneheld også ein sti- og løypeplan) peikar ut tre satsingsområde:

1. Grøn mobilitet og tilgjengelege og attraktive nærområde. Godt samarbeid med kommunen om oppfølging av strategiane vil vere gode rammer for vidare arbeid.
2. Saman for ei aktiv bygd.
3. Proaktiv besøksstrategi.

I Hemsedal har vi få område som ikkje er påverka av beitebruk og andre utmarksnæringar. Det meste er kulturlandskap, og folk går på tur – over alt. Pilotprosjektet på besøksforvaltning (2024-2026) var ei direkte oppfølging av FIFA- planen. Prosjektet fekk støtte frå Riksantikvaren til verdiskaping på kulturmiljøområdet. Forstyrning av beitedyr og tragiske hendingar med laushund, betyr mykje for trivselen til dei som driv i beitenæringa. Tiltak med fokus på trivsel og omsorg, for dei som bur i bygda, for natur- og kulturlandskapet, og for dei som kjem på besøk vart difor sett i gang. Informasjon, tilrettelegging og oppsyn vart testa ut for styring av ferdsel både nede i bygda, i utmarksbeitene i skogen, kring stølane og på fjellet. Kompetansenettverk og samarbeidstiltak med brukargrupper frå reiseliv, idrett og friluftsliv i bygda vart etablert. Nokre kulturmiljø er så sårbare at dei ikkje toler besøk, andre stader kan ein opne for forsiktig bruk dersom ein får til god tilrettelegging og har opplegg for oppsyn og vedlikehald. Nokon av strategiane som vaks fram frå dette arbeidet støttar delmåla i samfunnsplanen og må difor takast vidare med inn i arbeidet med arealplanen og kulturmiljøplanen der dette er tenleg.

Beitebruksplan

Målsetjinga med beitebruksplanen som vart vedteken i 2018, er å bevare gode beiteområde som ressurs for noverande og framtidig matproduksjon og tilleggsnæringar gjennom kartlegging, synleggjering og verdisetting av beiteressursane. Planen skal legge til rette for å unngå konflikter mellom dei ulike interessentane i utmarka. Kulturmiljøplanen viser korleis ein gjennom besøksforvaltning kan legge til rette for oppleving og bruka av kulturmiljøa, noko som aukar forståinga for beitebruken og dempar konflikter. (s.7)

Kulturmiljøplanen er på med å dokumentere verdien av utmarksbeite i landbruksnæringa og synleggjer viktige kulturlandskap som er avhengig av beitebruk på kart. Kulturmiljøplanen og tiltaka der set fokus på tiltak som styrkar beitenæringa, og førebygger og reduserer konflikhtar. For å bevare viktige kulturlandskap bidreg kulturmiljøplanen til å sikre at beitenæringa har tilgang på areal og ressursar også i framtida.

Naturmangfaldsplanen

I kommunedelplan for naturmangfald i Hemsedal (2023-2027) står det at Hemsedal har stor variasjon i natur. Det er mykje fjell-og våtmarksområde, kulturlandskap og vassdrag i tillegg til skog i dalbotnen og opp mot fjellet. Den store variasjonen i natur gjev også grunnlag for levestadar for mange artar. Dei nordvestlege delane av Hemsedal er ein del av levestaden til villreinen i Nordfjella og det er knytt stort arts- og artsmangfald til kulturlandskap som har vorte halden i hevd gjennom mange generasjonar. Det er knytt kulturminne og kulturmiljø til dei fleste av desse stadane. Sjølv høgt til fjells finn vi fangstanlegg for villrein som vart brukt frå steinalder og nesten fram til vår tid. Biomangfaldkartlegginga viser til rike forekomstar av kulturartar og understøtter slik valet av mange av dei utvalde kulturlandskapsområda.

Skjøtsel og attgroing. Dei fleste kulturlandskap treng kultivering for ikkje å endre karakter. Mange stader skjer endringar på grunn av at anna arealbruk tek over. For alle artar som er avhengig av skjøtsel er og nedlegging med påfølgjande attgroing ein stor trugsel mot det biologiske mangfaldet. Dette gjeld spesielt for artane i kulturlandskapet. Slåttemarker og naturbeitemarker gror att på grunn av endra bruk av desse areala i tillegg til færre dyr på beite.

Tiltaksplanen viser til mål om å kartlegge verdifulle kulturlandskap både i bygda og i stølsgrendene. Og å oppmuntre grunneigarar til å ta i bruk finansieringsordningar som støttar tiltak innan kulturlandskap og kulturmiljø.

Under arbeid frå 2025

Arealdelen av kommuneplanen

Hemsedal kommune er i gang med å revidere kommuneplanens arealdel, med sikte på ein ny plan for perioden 2024-2036. Dette arbeidet inneber ein gjennomgang av eksisterande planar, inkludert ein "planvask" av over 120 tidligare vedtekne planar, der ein ser på arealutnytting, hyttebygging og framtidige behov.

Status (2026): Arbeidet med revisjonen pågår, og det har vore gjennomført felles folkemøte i samband med kulturmiljøplanen og besøksforvaltningsprosjektet for å få innspel frå innbyggjarane om utvikling, kvalitetar og utfordringar. Mange av innspela som gjeld kulturmiljø er difor godt ivareteke og fanga opp, også av arealplanleggjar. Den nye planen vil leggje sterk vekt på arealutnytting, med fokus på fordeling mellom hyttebygging, sentrumsutvikling og bevaring av natur. Planvasken ser spesielt på 122 eldre planar for å vurdere om dei framleis er aktuelle.

I Hemsedal finn ein mange landskap med store kulturlandskapsfaglege verdiar som er med å forme stadkjensla og representerer store opplevingsverdiar som er viktige for innbyggjarar og gjester i bygda. Kulturmiljøplanen foreslår å ta inn nokon av dei karakteristiske kulturminne- og kulturmiljøområda i arealplanen. Dei kan, dersom det er ynskjeleg også få ein *hensynssone* med tilhøyrande *retningsline* eller *bestemmelsar* i arealdelen av kommuneplanen.

Andre planar som er under utarbeiding

I tillegg til arbeidet med ny arealdelplan, held Hemsedal kommune på med å oppdatere fleire planar som gjeld kulturmiljø og kulturlandskap: Ny **strategisk næringsplan** og ny **landbruksplan**, samt revidering av **beitebruksplanen**. Det er særleg fokus på å balansere landbruksinteresser med auka ferdsel, hytteutbygging og villreinstablering i Nordfjella.

Hemsedal som turist- og landbruksbygd inneber både utfordringar og mulegheiter. Hemsedal er største mjølkeprodusent i Buskerud, med om lag 800 mjølkekyr. Handtering av press på landbruksareal frå reiseliv, hyttebygging og infrastruktur er eit sentralt tema. Ivaretaking av kulturlandskap, utnytting av utmarksbeite og tiltak for å redusere klimagassutslepp er eit anna viktig fokusområde.

Kulturplan: arbeidet med å utarbeide ein kulturplan er så vidt starta opp. Immaterielle kulturverdiar blir tekne med i kulturplanen. Det er verdiar som td. har med utøvande kunst og kultur, song og musikk å gjere, eller handverk, språk osv. Når denne kulturen kan knytast til og er viktig for forståinga av fysiske kulturminne, kan det vere rett å ta det med også i kulturmiljøplanen. Td. historier knytt til segn og forteljingar, dramatiske hendingar, ulykker eller stadnamn og dialektord, dialektnamn. (t.d. Eldrehaugen og Klokkarsteinen)

Vedlegg 8 Litteratur, illustrasjonar, kart og bilde i planen

Ikkje endeleg layout: Planutkastet som går til høyring har ikkje endeleg layout. Illustrasjonar og bilde kjem på plass etter innarbeiding av innspel frå høyringsrunden.

PLANUTKAST